

—
Верховний
Суд

ОГЛЯД
судової практики
Касаційного кримінального суду
у складі Верховного Суду щодо
особливостей апеляційного
оскарження ухвал слідчих суддів

ЗМІСТ

1. Порядок та строки апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів	2
2. Ухвали слідчого судді, прийняті під час досудового розслідування, які підлягають апеляційному оскарженню	5
3. Ухвали слідчого судді, прийняті під час досудового розслідування, які не підлягають апеляційному оскарженню	26
4. Суб'єкти реалізації права на апеляційне оскарження ухвал слідчих суддів	45

1. Порядок та строки апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів

Механізм реалізації кримінальних процесуальних гарантій є по суті системою кримінальних процесуальних норм, які спрямовують кримінальне провадження на досягнення його завдань. Такими завданнями є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, право кожного учасника кримінального провадження на застосування належної правової процедури.

Відповідно до п. 8 ст. 129 Конституції України однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення.

Законність та обґрунтованість рішень слідчого судді, прийнятих на досудовому розслідуванні, також забезпечена можливістю їх оскарження в апеляційному порядку. Тому передбачене Главою 16 КПК право на оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування є важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження та процесуальним інструментом виправлення судової помилки на цьому етапі кримінального провадження.

Законодавець установив певні особливості апеляційної перевірки ухвал слідчого судді, які зумовлені, насамперед, характером цього виду судового рішення, необхідністю невідкладної перевірки його законності й обґрунтованості. Особливостями перевірки таких ухвал є:

а) спрощений порядок подачі апеляційної скарги безпосередньо до апеляційного суду (ч. 1 ст. 395 КПК);

б) скорочений строк апеляційного оскарження ухвали слідчого судді – протягом п'яти днів з дня її оголошення; для особи, яка перебуває під вартою, – з моменту вручення їй копії судового рішення; для особи, без виклику якої постановлено ухвалу слідчого судді та яка її оскаржує, – з дня отримання нею копії судового рішення (частини 2, 3 ст. 395 КПК);

в) скорочений строк розгляду апеляції – не пізніше як через три дні після її надходження до суду апеляційної інстанції (ч. 2 ст. 422 КПК).

Процедура визначення строків для подання скарги має на меті забезпечити належне відправлення правосуддя і дотримання принципу правової визначеності. Суворе дотримання строків у кримінальному процесі неможливе без чіткого знання правил їх обчислення.

Для правильного обчислення строку важливого значення набувають приписи правових норм, які стосуються визначення початкового моменту перебігу строку, обставин, що впливають на його перебіг, і встановлення моменту його закінчення.

Отже, при вирішенні питання, чи дотрималася особа, яка подала апеляційну скаргу, передбаченого ст. 353 КПК строку на апеляційне оскарження, слід чітко встановити початок перебігу вказаного строку та його закінчення.

Аналіз судової практики свідчить про наявність сформульованих касаційним судом правових висновків щодо особливостей апеляційного оскарження ухвали слідчого судді:

1) У випадку, коли слідчий суддя з посиланням на ч. 2 ст. 376 КПК постановив ухвалу та оголосив її резолютивну частину, а повний текст ухвали оголосив в інший день, то строк подачі апеляційної скарги обчислюється з дня оголошення резолютивної частини ухвали. Такий висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 27 травня 2019 року у справі № 461/1434/18 (провадження № 51-6470кмо18) та зазначено, що постановлення ухвали слідчим суддею не пов'язане з вирішенням справи по суті, а рівень складності скарг, які передаються на розгляд слідчим суддям, зазвичай не є таким, що потребує значного часу для складання ухвали щодо їх вирішення, оголошення слідчим суддею в порядку ч. 2 ст. 376 КПК лише резолютивної частини ухвали має місце переважно у виняткових випадках та жодним чином не впливає на визначений процесуальним законом порядок обчислення строку апеляційного оскарження. У випадку необізнаності у заінтересованих осіб з мотивами прийнятого слідчим суддею рішення, вказане за їх клопотанням може бути визнано поважною причиною пропуску строку апеляційного оскарження та підставою для його поновлення в порядку, передбаченому ч. 1 ст. 117 КПК.

2) Відповідно до вимог п. 3 ч. 2 ст. 395 КПК апеляційна скарга на ухвалу слідчого судді може бути подана протягом п'яти днів з дня її оголошення. Для особи, яка перебуває під вартою, строк подачі апеляційної скарги обчислюється з моменту вручення їй копії судового рішення.

Якщо ухвала слідчого судді постановлена без виклику особи, інтересів якої вона стосується та яка її оскаржує, то строк апеляційного оскарження для такої особи має обчислюватися з дня отримання копії судового рішення, незалежно від наявності інших джерел інформування про прийняте рішення. Такий висновок сформульовано об'єднаною палатою ККС ВС у постанові від 4 листопада 2019 року у справі № 760/12179/16-к (провадження № 51-9550кмо18).

3) Об'єднана палата ККС ВС в ухвалі від 19 лютого 2019 року у справі № 569/17036/118 (провадження № 51-598кмо19) також вказала на особливості розгляду апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів, зазначивши, що **порядок дій та обмежені строки щодо розгляду апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді не передбачає прийняття окремого рішення щодо відкриття апеляційного провадження**, однак призначення судового засідання щодо розгляду скарги формально вказує на початок апеляційного розгляду.

Рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження та про повернення скарги можуть бути ухвалені на стадії вирішення питання про

відкриття апеляційного провадження, а у випадку оскарження ухвали слідчого судді – при вирішенні питання про призначення судового засідання щодо розгляду апеляційної скарги на таке рішення.

4) Відповідно до КПК рішенням про повернення апеляційної скарги, якщо особа не усунула недоліків, обов'язково передуює процесуальне рішення про залишення апеляційної скарги без руху. Проте ч. 1 ст. 399 КПК прямо передбачено, що таке процесуальне рішення, як залишення скарги без руху, застосовується до апеляційних скарг на вирок чи ухвалу суду першої інстанції.

Крім того, наведені вище особливості апеляційної перевірки ухвал слідчих суддів (зокрема відсутність стадії відкриття апеляційного провадження, обмежені строки щодо розгляду апеляційної скарги, невідкладність у вирішенні питань про відновлення порушених прав і свобод заінтересованих осіб) унеможливають прийняття такого рішення щодо апеляційних скарг на ухвали слідчих суддів.

Отже, як наголосила **об'єднана палата ККС ВС у постанові від 18 листопада 2019 року у справі № 686/24639/17 (провадження № 51-5496кмо18), під час апеляційного перегляду рішень слідчих суддів апеляційний суд не вправі ухвалювати рішення про залишення апеляційної скарги без руху та про її повернення, якщо особа не усунула недоліків**, оскільки положення ст. 398 КПК, частин 1, 2 та п. 1 ч. 3 ст. 399 КПК застосовуються до апеляційних скарг, поданих на судові рішення, передбачені частинами 1, 2 ст. 392 КПК, а що стосується оскарження судових рішень, передбачених ч. 3 ст. 392 КПК (ухвали слідчого судді), то застосуванню підлягають положення ст. 422 КПК.

5) Обмеживши сторони права на апеляційне оскарження певних ухвал слідчого судді під час досудового розслідування, законодавець передбачив інший механізм висловлення незгоди із рішеннями слідчого судді. За приписами ч. 3 ст. 309 КПК **на ухвали слідчого судді, які не оскаржуються під час досудового розслідування, можуть бути подані заперечення під час підготовчого провадження в суді.**

Суд, отримавши такі заперечення, має їх розглянути під час підготовчого провадження або під час судового розгляду, залежно від характеру поставленого питання, і прийняти вмотивоване рішення. ВС вже неодноразово зазначав, що суд, який розглядає обвинувачення по суті, наділений повноваженнями досліджувати усі обставини для вирішення питань, важливих для виконання його завдань (**постанова колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 6 червня 2023 року у справі № 489/6721/21 (провадження № 51-4081км22)**).

За висновком об'єднаної палати ККС ВС, неприйняття судом першої інстанції до розгляду під час підготовчого судового засідання висловлених прокурором заперечень на ухвалу слідчого судді про скасування постанови слідчого про зупинення досудового розслідування та ненадання відповідей на доводи такого заперечення не лише не ґрунтуються на положеннях чинного кримінального процесуального закону, але й суперечать положенням ч. 3 ст. 309

КПК (постанова об'єднаної палати ККС ВС від 13 лютого 2023 року у справі № 932/8842/20 (провадження № 51-5954кмо21)).

У постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 18 липня 2023 року у справі № 760/2468/22 (провадження № 51-2937км23) ККС констатував, що суд першої інстанції повинен перевірити доводи сторін, які стосуються їхньої незгоди із ухвалами слідчих суддів, що не підлягають окремому апеляційному оскарженню. Колегія суддів наголосила, що ненадання відповідей на доводи такого заперечення не лише не ґрунтуються на положеннях чинного кримінального процесуального закону, але й суперечать положенням ч. 3 ст. 309 КПК.

Суд вважав, що сторони кримінального провадження мають можливість оспорити обґрунтованість ухвали слідчого судді, про яку йдеться у цій справі, що, власне, і було зроблено під час підготовчого судового засідання відповідно до ч. 3 ст. 309 КПК. Суд зобов'язаний належним чином розглянути ці заперечення та прийняти рішення по суті питання, ґрунтуючись на власній оцінці обставин провадження. У цьому провадженні цього зроблено не було.

Отже, за практикою суду касаційної інстанції суд має належно перевірити заперечення учасника провадження на рішення, ухвалені слідчим суддею під час досудового розслідування, які не є предметом самостійного апеляційного оскарження.

Такі висновки Касаційного кримінального суду щодо особливостей апеляційного розгляду ухвал слідчих суддів.

Однак варто наголосити, що ККС сформував практику й щодо кола ухвал слідчих суддів, які можуть/не можуть бути предметом апеляційного оскарження.

2. Ухвали слідчого судді, прийняті під час досудового розслідування, які підлягають апеляційному оскарженню

Важливою гарантією забезпечення захисту прав і законних інтересів учасників кримінального провадження та процесуальним інструментом виправлення судової помилки є, передбачене Гл. 26 КПК, право на оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування.

Перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування в апеляційному порядку, викладено в частинах 1 та 2 ст. 309 КПК. Це ухвали, які стосуються обмеження свободи та особистої недоторканності, арешту майна, тимчасового доступу до певних речей і документів, відсторонення від посади, а також ухвали про відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування, про відмову в задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження у ній.

Аналіз ст. 309 КПК надає підстави стверджувати, що законодавцем

віднесені до предмета оскарження рішення слідчого судді, які:

- вирішують питання щодо обмеження конституційних прав особи (застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою; застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту; застосування запобіжного заходу у вигляді застави; відсторонення від посади тощо);

- якими вирішується питання, які мають істотне значення для здійснення ефективного досудового розслідування (відмова у наданні дозволу на затримання; відмову у здійсненні спеціального досудового розслідування; відмова у застосуванні запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, домашнього арешту та застави);

- якими вирішується доля досудового розслідування чи кримінального провадження в цілому (закриття кримінального провадження на підставі ч. 9 ст. 284 КПК тощо).

Отже, перевірці в апеляційній інстанції підлягають лише ухвали слідчого судді, які пов'язані з можливістю істотного обмеження прав, свобод та інтересів особи або мають вирішальне значення для руху досудового розслідування чи кримінального провадження в цілому.

У зв'язку з цим обмеження права на апеляційне оскарження є виправданим, і воно може бути пов'язане, зокрема, із заборонаю оскарження рішень слідчого судді, які не призводять ні до встановлення обмежень конституційних прав особи, ні до неможливості оскарження вже встановлених правообмежень, та які не перешкоджатимуть здійсненню ефективного досудового розслідування чи кримінального провадження в цілому.

Саме такий підхід відповідатиме основному завданню (призначенню) судово-контрольного провадження, яке знайшло своє нормативне закріплення в КПК, – «здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» (п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК).

Відповідно до правового висновку, сформульованого у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 31 травня 2021 року у справі № 646/3986/19 (провадження № 51-3335кмо19), серед усіх рішень слідчого судді, можливість ухвалення яких прямо не передбачена КПК у межах відповідних регламентованих цим Кодексом процедур, слід виокремлювати дві групи рішень:

- ухвалені поза межами процедури, передбаченої КПК (з питань, процедура вирішення яких слідчим суддею не передбачена КПК);

- ухвалені в межах передбаченої КПК процедури із застосуванням положень ч. 6 ст. 9 КПК та загальних засад кримінального провадження, визначених ч. 1 ст. 7 цього Кодексу.

Разом з тим, при вирішенні питання щодо апеляційного оскарження рішень слідчого судді, ухвалених у межах передбаченої КПК процедури із застосуванням положень ч. 6 ст. 9 КПК та загальних засад кримінального провадження, визначених ч. 1 ст. 7 цього Кодексу, слід виходити насамперед із

сутнісного критерію, визначально закладеного законодавцем при визначенні кола ухвал слідчого судді, що підлягають оскарженню.

З цього приводу слід звернути увагу на **висновок Верховного Суду України постанові від 12 жовтня 2017 року (справа № 5-142кс(15)17)**, в якій чітко встановлено, що у разі постановлення слідчим суддею ухвали, не передбаченої кримінальними процесуальними нормами, до яких відсилають положення ч. 3 ст. 309 КПК, суд апеляційної інстанції не вправі відмовити в перевірці її законності, посилаючись на приписи ч. 4 ст. 399 КПК. Право на апеляційне оскарження такого судового рішення підлягає забезпеченню на підставі п. 17 ч. 1 ст. 7 та ч. 1 ст. 24 КПК, які його гарантують, з огляду на положення ч. 6 ст. 9 КПК, яка встановлює, що у випадках, коли положення КПК не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 КПК.

З таким висновком Верховного Суду України погодилася й **Велика Палата Верховного Суду у своїх постановях від 23 травня 2018 року у справі № 237/1459/17 (провадження №13-1913-19кс18) та у справі № 243/6674/17 (провадження № 13-16сво18)**.

Зокрема, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 23 травня 2018 року у справі № 237/1459/17 (провадження №13-19кс18) зазначено, що оскільки слідчий суддя прийняв рішення, яке не передбачено КПК, суду апеляційної інстанції при вирішенні питання про відкриття апеляційного провадження належало виходити з приписів ст. 9 КПК, яка розкриває принцип законності кримінального провадження та в ч. 6 установлює, що коли положення цього Кодексу не регулюють або неоднозначно регулюють питання кримінального провадження, застосовуються загальні засади кримінального провадження, визначені ч. 1 ст. 7 цього Кодексу. Однією з таких засад є забезпечення права на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності (п. 17 ч. 1 ст. 7 КПК), а її зміст розкрито у ст. 24 КПК, згідно з ч. 1 якої кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності, зокрема, суду, слідчого судді в порядку, передбаченому КПК.

Разом з цим, **Велика Палата Верховного Суду у постанові від 23 травня 2018 року у справі № 243/6674/17 (провадження № 13-16сво18)** вказала, що у випадку незгоди сторін з іншими ухвалами слідчого судді законність цих ухвал підлягає перевірці судом першої інстанції під час підготовчого провадження. Велика Палата звернула увагу, що зазначена перевірка не є ефективним засобом захисту від можливого порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і ст. 1 Першого протоколу до Конвенції, оскільки, по-перше, не в усіх випадках кримінальні справи, у яких було здійснено позапланові перевірки, будуть передані до суду з обвинувальним актом. По-друге, підготовче засідання в суді першої інстанції, навіть якщо обвинувальний акт передано до суду, може відбутися запізно для того, щоб бути здатним виправити порушення. По-третє, під час підготовчого судового засідання суддя

не має повноважень вчиняти дії та приймати рішення, які можуть призвести до виправлення порушення Конвенції, спричиненого втручанням з боку держави.

Отже, у згаданих випадках як Верховним Судом України, так і Великою Палатою Верховного Суду фактичною підставою для застосування положень ч. 6 ст. 9 КПК та, відповідно, п. 17 ч. 1 ст. 7 і ч. 1 ст. 24 КПК визнано ту обставину, що слідчим суддею прийнято рішення поза межами його повноважень, передбачених саме нормами КПК.

Питання можливості апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів стало предметом вивчення у постановках ККС ВС.

Зупинимося на найбільш важливих правових висновках, сформульованих касаційним судом, здійснивши їх розподіл на такі **групи ухвал слідчих суддів**:

1. оскарження ухвал слідчого судді, які стосуються обмеження конституційних прав особи;
2. оскарження ухвал слідчого судді, який прийняв рішення поза межами своїх повноважень, чим втрутився в дискреційні повноваження прокурора, слідчого;
3. оскарження ухвал слідчого судді щодо застосування окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до речей і документів; арешт майна;
4. оскарження ухвал слідчого судді, якими вирішуються питання, що мають важливе значення для здійснення ефективного досудового розслідування.

1. Оскарження ухвал слідчого судді, які стосуються обмеження конституційних прав особи:

1) Ухвала слідчого судді про зміну запобіжного заходу із застави на тримання під вартою та звернення застави в дохід держави може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Таку позицію висловила колегія суддів Першої судової палати ККС ВС у постанові від 18 грудня 2018 року у справі № 628/969/18 (провадження № 51-9513км18) та зазначила, що апеляційний суд, відмовляючи у відкритті провадження за апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді про зміну запобіжного заходу, не врахував вимог ч. 10 ст. 182 КПК та неправильно витлумачив положення ст. 309 КПК, звузивши її зміст, що призвело до помилкового висновку про відсутність у захисника права на оскарження ухвали слідчого судді.

Так, до передбаченого ст. 309 КПК переліку ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, віднесено певні ухвали слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою (п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК).

Згідно із ч. 10 ст. 182 КПК у разі звернення застави в дохід держави слідчий суддя, суд вирішує питання про застосування до підозрюваного, обвинуваченого запобіжного заходу у вигляді застави у більшому розмірі або іншого запобіжного заходу з урахуванням положень ч. 7 ст. 194 КПК.

Виходячи з системного аналізу ст. 309 КПК та враховуючи положення ч. 10 ст. 182 КПК, колегія суддів вважає, що термін «застосування запобіжного заходу» у цьому випадку охоплює не тільки його обрання, але й зміну на інший запобіжний захід.

2) Ухвала слідчого судді про зміну запобіжного заходу з особистого зобов'язання на домашній арешт може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 28 березня 2019 року у справі № 286/1695/18 (провадження № 51-7345км18), де Суд зазначив, що виходячи із системного аналізу положень ст. 309 КПК та враховуючи вимоги ст. 181 КПК, суд касаційної інстанції вважає, що поняття «застосування запобіжного заходу» охоплює не тільки його обрання, але й випадки зміни запобіжного заходу, коли суд обирає інший захід.

Таким чином, слідчий суддя, постановивши ухвалу про зміну запобіжного заходу з особистого зобов'язання на домашній арешт, фактично застосував запобіжний захід у виді домашнього арешту, тому така ухвала слідчого судді може бути оскаржена в апеляційному порядку.

3) Ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Про це наголошено у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 6 квітня 2021 року у справі № 552/1220/18 (провадження № 51-2790км20), де Суд звернув увагу на те, що відповідно до вимог п. 5-1 частини 1 ст. 309 КПК (у редакції Закону України від 04 жовтня 2019 року № 187-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення окремих положень кримінального процесуального законодавства») під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді застави або про відмову в застосуванні такого заходу.

З огляду на зазначене, апеляційний суд рішенням про відмову у відкритті провадження на ухвалу слідчого судді істотно порушив вимоги кримінального процесуального закону.

4) Ухвала слідчого судді про відмову в обранні запобіжного заходу у виді тримання під вартою та застосування запобіжного заходу у виді особистого зобов'язання може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 14 липня 2021 року у справі № 463/1390/21 (провадження № 51-1858км21) та наголошено, що відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою або про відмову в застосуванні такого заходу.

Як вбачається з постанови, ухвалою слідчого судді відмовлено у задоволенні клопотання слідчого про обрання підозрюваній запобіжного заходу у виді тримання під вартою та застосовано відносно неї запобіжний захід у виді особистого зобов'язання з покладенням на неї обов'язків, передбачених ст. 194 КПК. Тобто ця ухвала слідчого судді стосувалась в тому числі й відмови у застосуванні щодо підозрюваної запобіжного заходу у виді тримання під вартою, а тому згідно з п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК вона може бути оскаржена в апеляційному порядку.

5) Ухвала слідчого судді про відмову в задоволенні клопотання прокурора про звернення застави в дохід держави, внесеної щодо підозрюваного, стосовно якого було обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, та застосування до останнього застави у більшому розмірі підлягає апеляційному оскарженню, зокрема, й у частині оскарження альтернативного запобіжного заходу у виді застави.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 26 січня 2022 року у справі № 554/8481/18 (провадження № 51-1728км21), де Верховний Суд вказав, що на підставі ч. 3 ст. 183 КПК під час постановлення ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою визначення розміру застави є обов'язковим для суду, а не окремим запобіжним заходом у цьому кримінальному провадженні.

Процесуальним законом передбачено оскарження в апеляційному порядку ухвал слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та відмову в його застосуванні, й оскарження альтернативного запобіжного заходу у вигляді застави, визначеного поряд з основним у цій ухвалі, не може розглядатися як оскарження іншого запобіжного заходу.

Верховний Суд наголосив, що таку ж позицію в подібних правовідносинах висловив ККС ВС у своїх постановках від 17 квітня 2018 року (справа № 490/5563/17, провадження № 51-3460км18), від 23 травня 2018 року (справа № 490/2455/17, провадження № 51-784км18) та від 8 грудня 2021 року (справа № 930/2062/21, провадження № 51-4730км21).

б) Ухвала слідчого судді про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, постановлена в порядку ч. 6 ст. 193 КПК, може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Такий висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 14 лютого 2022 року у справі № 991/3440/20 (провадження № 51-5359кмо21), де наголошено, що обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою за відсутності підозрюваного, обвинуваченого, хоча й не призводить до негайного взяття особи під варту, однак виступає правовою підставою для затримання і доставки цієї особи до місця кримінального провадження, а тому має правовим наслідком обмеження права на свободу та особисту недоторканність. Отже, ухвала слідчого судді, суду про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, постановлена в порядку ч. 6 ст. 193 КПК, на підставі п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК, може бути оскаржена в апеляційному порядку.

В обґрунтування зазначеної позиції Суд вказав, що згідно з ч. 6 ст. 193 КПК слідчий суддя, суд розглядає клопотання про обрання запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою та може обрати такий запобіжний захід за відсутності підозрюваного, обвинуваченого лише у разі доведення прокурором наявності підстав, передбачених ст. 177 цього Кодексу, а також наявності достатніх підстав вважати, що підозрюваний, обвинувачений виїхав та/або перебуває на тимчасово окупованій території України, території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, та/або оголошений у міжнародний розшук. У такому разі після затримання особи і не пізніше як через сорок вісім годин з часу її доставки до місця кримінального провадження слідчий суддя, суд за участю підозрюваного, обвинуваченого розглядає питання про застосування обраного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або його зміну на більш м'який запобіжний захід, про що постановляє ухвалу.

Можливість апеляційного оскарження та перегляду апеляційним судом рішення про тримання під вартою, ухваленого судом першої інстанції, має на меті, насамперед, уникнення свавільного позбавлення свободи.

Системний аналіз глави 18 КПК «Запобіжні заходи» дозволяє констатувати, що законодавець, регламентуючи інститут запобіжних заходів, вживає, зокрема, термінологію «застосування запобіжного заходу» та «обрання запобіжного заходу». Таким чином, законодавець ототожнює розглядувані поняття «застосування запобіжного заходу» та «обрання запобіжного заходу», використовуючи їх як синонімічні (тотожні за своїм правовим значенням).

Подібна позиція викладена у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 13 грудня 2018 року у справі № 483/1186/16-к (провадження № 51-4991км18).

7) Ухвала слідчого судді про скасування постанови прокурора про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, постановленої в порядку ст. 615 КПК, може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Така позиція викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 24 листопада 2022 року у справі № 758/3375/22 (провадження № 51-1867км22), де Суд вказав, що оскільки положеннями п. 2 ч. 1 ст. 309 КПК

визначено, що під час досудового розслідування ухвала слідчого судді про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою або відмову в його застосуванні може бути оскаржена в апеляційному порядку. Тому ухвала слідчого судді про скасування постанови прокурора про застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою, постановленої в порядку ст. 615 КПК, може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Так, за приписами ч. 4 ст. 615 КПК скарги на будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, слідчого, прийняті або вчинені ним на виконання повноважень, визначених цією статтею, можуть бути подані до суду. Їх розгляд здійснює слідчий суддя того суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в разі неможливості з об'єктивних причин здійснювати відповідним судом правосуддя - найбільш територіально наближеного до нього суду, що може здійснювати правосуддя, або іншого суду, визначеного в порядку, передбаченому законодавством.

Колегія суддів у постанові зазначила, що слідчий суддя своєю ухвалою скасував винесену в порядку ст. 615 КПК постанову керівника окружної прокуратури, якою застосовано до особи запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, та звільнив її з-під варти, тобто, слідчий суддя фактично відмовив прокурору в застосуванні такого запобіжного заходу.

2. Оскарження ухвал слідчого судді, який прийняв рішення поза межами своїх повноважень, чим втрутився в дискреційні повноваження прокурора, слідчого:

1) Ухвала слідчого судді, якою зобов'язано прокурора прийняти постанову про закриття кримінального провадження на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 14 лютого 2023 року у справі № 405/680/22 (провадження № 51-1544км22), де Суд наголосив, що вирішення питання про законність відмови апеляційного суду у розгляді скарги на рішення слідчого судді залежить від відповіді на питання, чи мав слідчий суддя повноваження прийняти таке рішення.

Суд зазначає, що ст. 307 КПК чітко розрізняє «рішення» і «дії». Це розрізнення послідовно проводиться у всіх трьох частинах статті, де «рішення» і «дії» згадуються поряд як самостійні поняття. Також й інші положення КПК не свідчать про те, що законодавець визначає «рішення» як різновид «дії». Навпаки, відповідно до КПК «рішення» і «дія» завжди мають самостійне значення. Рішення приймається – дія здійснюється, дія має початок і закінчення – рішення є одномоментним актом, до процесуальної дії можуть бути залучені багато учасників – процесуальне рішення приймається лише уповноваженою особою, дії фіксуються в протоколі – рішення оформлюється

постановою. Таким чином, положення КПК не дають жодних підстав вважати процесуальне рішення одним з різновидів процесуальної дії.

Враховуючи різну правову природу «рішень» і «дій», ч. 2 ст. 307 КПК визначає різні повноваження слідчого судді у випадку їх оскарження. При оскарженні дії або не здійснення дії слідчий суддя має повноваження зобов'язати припинити дію або здійснити дію, однак не має повноважень скасувати дію, що вже відбулася. У той же час по відношенню до оскаржених рішень слідчий суддя має повноваження лише скасувати таке рішення, але не має повноважень зобов'язати прийняти рішення. Тим більше слідчий суддя не має повноважень визначати, яке саме рішення має прийняти слідчий або прокурор у конкретному випадку, оскільки таким чином суддя втрутиться в сферу повноважень цих осіб і фактично прийме участь у діяльності сторони обвинувачення всупереч своїй ролі в провадженні (ч. 3 ст. 22 КПК).

Таким чином, Суд зробив висновок, що ст. 307 КПК не надає слідчому судді повноваження своєю ухвалою зобов'язувати слідчого, дізнавача чи прокурора прийняти певне рішення під час досудового розслідування, і рішення зобов'язати прокурора закрити кримінальне провадження прийняте поза межами повноважень слідчого судді. Помилкове ототожнення слідчим суддею дії та рішення в резолютивній частині ухвали не змінює цього висновку.

Виходячи з такого висновку, Суд вважає, що прокурор мав право на апеляційне оскарження цієї ухвали на підставі п. 17 ч. 1 ст. 7 та ч. 1 ст. 24 КПК у сукупності з положеннями ч. 5 ст. 9 КПК.

2) Ухвала слідчого судді, якою задоволено скаргу на бездіяльність прокурора та зобов'язано прокурора закрити кримінальне провадження на підставі ч. 1 ст. 284 КПК, підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 05 липня 2022 року у справі № 757/27041/21-к (провадження № 51-3781км21), де Суд вказав, що приймаючи рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження, суд апеляційної інстанції залишив поза увагою, що право на апеляційне оскарження судового рішення, яке не передбачене кримінальним процесуальним законом, підлягає забезпеченню на підставі положень п. 17 ч. 1 ст. 7 та ч. 1 ст. 24 КПК, які його гарантують, з огляду на положення ч. 6 ст. 9 КПК.

Колегія суддів у постанові звернула увагу на те, що перелік рішень, дій чи бездіяльності слідчого, дізнавача або прокурора, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, та право на оскарження визначено у ст. 303 КПК. Зокрема, згідно з п. 9-1 ч. 1 ст. 303 КПК на досудовому провадженні можуть бути оскаржені рішення прокурора про відмову в задоволенні скарги на недотримання розумних строків слідчим, дізнавачем, прокурором під час досудового розслідування. Що ж стосується рішення прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження, то за змістом п. 11 ч. 1 ст. 303 КПК воно може бути оскаржено лише у випадку, коли

прокурор відмовив у закритті кримінального провадження, в якому існує нескасована постанова слідчого, дізнавача, прокурора про закриття кримінального провадження з підстав, передбачених пунктами 1, 2, 4, 9 ч. 1 ст. 284 КПК щодо того самого діяння, що розслідувалося з дотриманням вимог щодо підслідності.

Забезпечуючи ефективний доступ до правосуддя та керуючись п. 3 ч. 2 ст. 307 КПК, слідчий суддя мав право, розглянувши скаргу, зобов'язати прокурора вчинити одну з дій, передбачених ч. 2 ст. 283 КПК, не втручаючись у межі повноважень прокурора в кримінальному провадженні.

Водночас, зі змісту ст. 284 КПК убачається, що нею передбачено два види закриття кримінального провадження, які є різними за своєю суттю та наслідками, а саме: 1) закриття провадження, що передбачає неможливість подальшого досудового розслідування (повне закриття кримінального провадження), та 2) закриття провадження щодо підозрюваного, що передбачає неможливість проведення досудового розслідування відносно цієї особи, проте не перешкоджає подальшому досудовому розслідуванню щодо відповідного кримінального правопорушення. При цьому, до повноважень прокурора у провадженні, де особі повідомлено про підозру, належить виключно другий вид закриття провадження.

Натомість, у супереч вищенаведеним нормам кримінального процесуального закону, слідчий суддя вийшов за межі своїх процесуальних повноважень щодо розгляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, визначені ст. 307 КПК. Своєю ухвалою слідчий суддя поклав на прокурора обов'язок щодо повного закриття кримінального провадження, який перебуває за межами повноважень останнього. Таким чином, слідчим суддею було постановлено рішення, яке не передбачено кримінальним процесуальним законом.

Подібна позиція викладена у постанові колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 30 листопада 2022 року у справі № 761/13804/22 (провадження № 51-3067км22).

3) Ухвала слідчого судді про зобов'язання прокурора вчинити процесуальну дію, передбачену п. 1 ч. 2 ст. 283 КПК, на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Така позиція викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 18 липня 2023 року у справі № 757/17760/22-к (провадження № 51-3722км22), де Суд дійшов висновку, що системне тлумачення кримінальних процесуальних норм, передбачених статтями 283, 284 КПК, свідчить, що право обрати ту чи іншу форму закінчення досудового розслідування належить до виключних повноважень прокурора в кримінальному провадженні, а його реалізація відбувається у формі прийняття ним відповідного процесуального рішення.

Таким чином, ухваливши рішення про зобов'язання прокурора вчинити процесуальну дію, передбачену п. 1 ч. 2 ст. 283 КПК, на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, слідчий суддя вийшов за межі своїх процесуальних повноважень щодо розгляду скарги на бездіяльність прокурора, які визначені положеннями ст. 307 КПК, та втрутився в дискреційні повноваження прокурора, визначені положеннями ст. 283 КПК, а тому постановив рішення, яке не передбачене кримінальним процесуальним законом.

Подібна позиція викладена у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 29 серпня 2022 року у справі № 757/61433/21-к (провадження № 51-372км22), де Суд дійшов висновку, що ухвала слідчого судді про скасування постанови прокурора про зупинення досудового розслідування та зобов'язання прокурора вчинити дію, передбачену п. 1 ч. 2 ст. 283 КПК, на підставі п. 10 ч. 1 ст. 284 КПК, підлягає оскарженню в апеляційному порядку, оскільки слідчий суддя постановив рішення, яке не передбачено кримінальним процесуальним законом.

4) Ухвала слідчого судді про скасування постанови слідчого та зобов'язання слідчого призначити економічну (бухгалтерську) експертизу підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 11 липня 2023 року у справі № 676/3178/22 (провадження № 51-2029км23), де Суд наголосив, що слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється (ч. 5 ст. 40 КПК).

Отже, за результатами розгляду скарги на постанову слідчого про відмову в задоволенні клопотання про призначення експертизи у кримінальному провадженні слідчий суддя, керуючись ч. 2 ст. 307 КПК, має право скасувати рішення слідчого та зобов'язати слідчого вчинити певну дію відповідно до вимог кримінального процесуального закону, не втручаючись при цьому у межі його повноважень щодо прийняття рішень у кримінальному провадженні.

Також у порядку ст. 244 КПК за наявності відповідного клопотання сторони захисту та підстав, визначених частиною першою цієї статті, слідчий суддя за результатами розгляду такого клопотання має право своєю ухвалою доручити проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам.

У цьому кримінальному провадженні слідчий суддя скасував постанову слідчого та зобов'язав його призначити економічну (бухгалтерську) експертизу, чим вийшов за межі своїх процесуальних повноважень, які визначені положеннями ст. 307 КПК, та втрутився у сферу виключних повноважень слідчого, зокрема, щодо прийняття рішення про призначення експертизи у кримінальному провадженні.

- 5) Ухвала слідчого судді, якою скасовано постанову прокурора про доручення здійснювати досудове розслідування іншому органу та зобов'язано прокурора прийняти процесуальне рішення у формі постанови про повернення матеріалів досудового розслідування до Бюро економічної безпеки України, підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція ККС ВС викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15 червня 2023 року у справі № 757/32009/22-к (провадження № 51-196км23). У ній звертається увага, що при вирішенні питання щодо наявності підстав для відкриття апеляційного провадження, суд апеляційної інстанції повинен перевірити, чи постановлено слідчим суддею рішення в межах його компетенції з огляду на положення, передбачені у главі 26 КПК.

Зокрема, колегія суддів зазначила, що відповідно до ч. 2 ст. 303 КПК скарги на інші рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора не розглядаються під час досудового розслідування і можуть бути предметом розгляду під час підготовчого провадження у суді згідно з правилами статей 314–316 цього Кодексу. Отже в рамках даного провадження слідчий суддя розглянув скаргу на рішення прокурора, яке, з огляду на положення ст. 303 КПК, не може бути оскаржене під час досудового розслідування.

Натомість, ч. 3 ст. 307 КПК визнано, що ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора не може бути оскаржена, окрім ухвали про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження, скарги на відмову слідчого, прокурора в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження з підстав, визначених п. 9-1 ч. 1 ст. 284 цього Кодексу, про скасування повідомлення про підозру та відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру.

З огляду на вищенаведене ухвала слідчого судді, постановлена за результатами перегляду скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора не підлягає апеляційному оскарженню за виключенням певних ухвал, передбачених ч. 3 ст. 307 КПК.

Водночас проаналізувавши вказану норму кримінального процесуального закону, колегія суддів зауважила, що положення ч. 3 ст. 307 КПК стосуються саме ухвал слідчих суддів, які були постановлені за результатом перегляду скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача або прокурора, які визначені у ч. 1 ст. 303 КПК.

- б) Ухвала слідчого судді, якою скасовано постанову слідчого про відмову в повідомленні про підозру та зобов'язано слідчого повідомити про підозру, підлягає апеляційному оскарженню.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 5 квітня 2023 року у справі № 188/1146/22 (провадження № 51-176км23) та наголошено, що кримінальний процесуальний закон не надає слідчому судді повноважень втручатися в дискреційні повноваження слідчого та прокурора в кримінальному провадженні, визначені положеннями статтями 276, 278 КПК. Право прийняття рішення про повідомлення особи про підозру належить до дискреційних повноважень слідчого та прокурора в кримінальному провадженні. Адже, повідомлення про підозру – це система процесуальних дій та рішень слідчого або прокурора під час досудового розслідування, спрямованих на формування законної та обґрунтованої підозри за умови забезпечення особі, яка стала підозрюваною, можливості захищатися усіма дозволеними законом засобами та способами.

Із системного аналізу норм гл. 22 КПК вбачається, що одним із етапів процедури здійснення повідомлення про підозру особі є етап прийняття рішення щодо необхідності здійснення особі повідомлення про підозру, який передбачає перевірку підстав здійснення такого повідомлення згідно з ч. 1 ст. 276 цього Кодексу, дотримання процесуальних гарантій під час проведення тих чи інших слідчих або оперативно-розшукових дій або застосування запобіжних заходів, які вчинялись до моменту здійснення такого повідомлення. На цьому етапі відбувається формування волевиявлення уповноваженої посадової особи (слідчого або прокурора) про необхідність здійснення повідомлення про підозру.

Натомість у цьому кримінальному провадженні слідчий суддя зобов'язав слідчого вчинити процесуальну дію, а саме повідомити про підозру особі у кримінальному провадженні, внесеному до ЄРДР, чим вийшов за межі своїх процесуальних повноважень щодо розгляду скарги на бездіяльність слідчого, які визначені положеннями ст. 307 КПК, тобто втрутився в дискреційні повноваження слідчого, визначені положеннями статтями 276, 278 вказаного Кодексу, отже постановив рішення, яке не передбачене кримінальним процесуальним законом.

7) Ухвала слідчого судді про зобов'язання слідчого залучити заявника як потерпілого в кримінальному провадженні, надавши пам'ятку про права та обов'язки, і, відповідно, провести допит потерпілого підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція викладена у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 10 липня 2023 року у справі № 522/7836/21 (провадження № 51-2328км22), де Верховний Суд, скасовуючи ухвалу судді апеляційного суду, констатував істотне порушення вимог кримінального процесуального закону та чітко зазначив, що слідчий суддя хоча й постановив ухвалу формально в межах передбаченої КПК процедури, проте своїм рішенням поклав на слідчого такі зобов'язання, які суперечать змісту ст. 55 КПК, що за своєю суттю свідчить про фактичне втручання в процесуальні повноваження слідчого, тому таке

судове рішення підлягає оскарженню під час досудового розслідування в апеляційному порядку.

До того ж, ухвалення судового рішення слідчим суддею, яке не передбачене КПК, стосується прав, свобод та інтересів потерпілої у цьому кримінальному провадженні.

8) Ухвала слідчого судді про зобов'язання прокурора розглянути клопотання сторони захисту про звернення до Міністерства закордонних справ України для підтвердження чи спростування інформації щодо реєстрації місця проживання обвинуваченого, провести необхідні слідчі дії та/або інші заходи підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 27 червня 2023 року у справі № 991/5644/22 (провадження № 51-1416км23), де наголошено, що при вирішенні питання про можливість оскарження певного рішення, дії або бездіяльності, суди мають брати до уваги право підозрюваної або обвинуваченої особи на ефективне здійснення захисту. Таке право потребує втручання судової влади на стадії досудового розслідування у випадках, якщо зволікання з прийняттям певних рішень або здійсненням певних дій зруйнує суть права на захист або значно утруднить його реалізацію.

Апеляційний суд ґрунтував свою детальну аргументацію на розрізненні слідчих, у тому числі негласних, дій, з одного боку, та інших процесуальних дій, які не підпадають під цю категорію, з іншого боку. Виходячи з цієї відмінності суд дійшов висновку, що оскарженню до слідчого судді підлягають лише рішення, що стосуються саме слідчих дій, а інші процесуальні рішення сторони обвинувачення під час досудового розслідування оскаржені бути не можуть.

Суд погоджується з обґрунтуванням апеляційного суду в контексті цієї справи і зазначає, що мета оскарження відмови сторони обвинувачення вчинити певні дії під час досудового розслідування полягає в забезпеченні можливості ефективного захисту, в ситуації, коли сторона захисту внаслідок передбачених законом обмежень не може здійснити такі дії самостійно.

Слідчий суддя не мав компетенції розглядати таку скаргу сторони захисту і, відповідно, не мав права відкривати провадження. Коли слідчий суддя прийняв рішення, яке не передбачене КПК, таке рішення може бути оскаржене в апеляційному порядку на підставі загальних засад кримінального провадження, визначених частиною першою статті 7 КПК. Рішення, ухвалені поза межами компетенції, не може залишатися в силі саме через те, що особа чи орган, який його ухвалив, не мав права його ухвалювати.

9) Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення

до ЄРДР, що постановлена після визнання неконституційними положень ч. 3 ст. 307 КПК, тобто з 17 червня 2020 року, підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 15 лютого 2021 року у справі № 133/3337/19 (провадження № 51-453кмо20) та зазначено, що для вирішення питання про наявність у певної особи у кожному конкретному випадку права апеляційного оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, на підставі Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020 визначальними є межі строку апеляційного оскарження такої ухвали. Тобто у цьому випадку слід з'ясувати, чи припадають межі строку апеляційного оскарження такої ухвали на час ухвалення та набрання чинності зазначеним рішенням Конституційного Суду України, чи строк апеляційного оскарження закінчується ще до дня ухвалення рішення Конституційного Суду України.

Об'єднана палата у цій постанові роз'яснила, якщо така ухвала слідчого судді постановлена до 17 червня 2020 року, і на час ухвалення Рішення Другого Сенату Конституційного Суду України від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020 та набрання ним чинності ще не закінчився встановлений у п. 3 ч. 2 та ч. 3 ст. 395 КПК строк апеляційного оскарження певною особою ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, то в такій особи виникає право апеляційного оскарження вказаної ухвали слідчого судді.

Подібна позиція міститься у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 15 серпня 2023 року у справі № 161/6056/23 (провадження № 51- 917км23).

10) Ухвала слідчого судді про залишення без розгляду скарги на постанову слідчого про закриття кримінального провадження підлягає апеляційному оскарженню.

Про це вказано у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 09 квітня 2020 року у справі № 600/1103/18 (провадження № 51-6393км19), де Суд наголосив, що ухвала слідчого судді, яка відповідно до положень ст. 309 КПК не включена до переліку ухвал слідчого судді, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, проте за своїми правовими наслідками є аналогічною наслідкам ухвали про повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній, може бути оскаржене в апеляційному порядку.

В обґрунтування своєї позиції Суд зазначив, що відповідно до положень ч. 6 ст. 304 КПК ухвала слідчого судді про повернення скарги або відмову у відкритті провадження може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Як вбачається з матеріалів кримінального провадження, оскільки слідчий суддя прийняв рішення, яке за своїми правовими наслідками є аналогічним наслідкам рішень про повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній, то суду апеляційної інстанції під час вирішення питання про відкриття апеляційного провадження за апеляційними скаргами на це рішення, з урахуванням приписів пунктів 1, 2, 17 ч. 1 ст. 7 КПК у системному зв'язку з положеннями ч. 2 ст. 309 КПК, мав би виходити із того, що ухвала слідчого судді про залишення без розгляду скарги на постанову слідчого про закриття кримінального провадження підлягає апеляційному оскарженню.

3. Оскарження ухвал слідчого судді щодо застосування окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження: тимчасовий доступ до речей і документів; арешт майна:

1) Ухвала слідчого судді про надання слідчому Державного бюро розслідувань тимчасового доступу до матеріалів кримінального провадження, які перебувають у володінні Національного антикорупційного бюро України, з можливістю їх вилучення підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 23 жовтня 2019 року у справі № 575/27915/19-к (провадження № 51-3811км19), де Суд звернув увагу на те, що тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення (виїмку) в органу досудового розслідування матеріалів кримінального провадження, без обмеження обсягу такого вилучення, є обставиною, що перешкоджає цьому органу здійснювати свою діяльність, оскільки за відсутності у володінні НАБУ (підрозділів детективів, підрозділів внутрішнього контролю НАБУ) матеріалів кримінального провадження, що ним розслідується, цей орган не зможе ефективно проводити необхідні слідчі та процесуальні дії, тобто буде позбавлений можливості здійснювати відповідно до визначених законом завдань свою діяльність щодо досудового розслідування зазначеного кримінального провадження. А отже, ухвалу слідчого судді, якою надано тимчасовий доступ до речей і документів та дозволено вилучення матеріалів кримінального провадження, може бути оскаржено в апеляційному порядку відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК.

Як зазначено у постанові, ч. 1 ст. 159 КПК передбачено, що тимчасовий доступ до речей і документів полягає у наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі і документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Аналізуючи правовий припис п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК, колегія суддів звертає увагу, що процесуальним законом визначено можливість оскарження

в апеляційному порядку не всіх ухвал слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, а лише тих, якими дозволено виїмку (вилучення) речей і документів, які мають такі властивості: 1) посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності; 2) інших, за відсутності яких фізична особа – підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність.

Отже, для вирішення питання, чи може бути оскаржено ухвалу слідчого судді про надання тимчасового доступу до матеріалів кримінального провадження в апеляційному порядку, важливо з'ясувати, чи позбавляється орган досудового розслідування (у цьому випадку – відповідний підрозділ детективів НАБУ) можливості здійснювати свою діяльність у разі вилучення у такого органу матеріалів кримінального провадження, в якому він проводить досудове розслідування.

Крім того, як наголосила колегія суддів, питання про надання дозволу на вилучення матеріалів кримінального провадження слідчий суддя має вирішувати з особливою ретельністю та у кожному конкретному випадку з урахуванням вимог співмірності такого ступеня втручання у досудове розслідування, обов'язково зваживши, як це може вплинути на хід досудового розслідування, повноту й об'єктивність встановлення обставин кримінального правопорушення, а також інтереси учасників кримінального провадження – як у кримінальному провадженні, у межах якого розглядається клопотання про тимчасовий доступ до речей і документів, так і у кримінальному провадженні, про вилучення якого заявлено клопотання.

2) Ухвала слідчого судді в межах кримінального провадження про надання тимчасового доступу до матеріалів іншого кримінального провадження з можливістю вилучення оригіналів документів та речей, вилучених, зокрема, під час обшуку, підлягає апеляційному оскарженню.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Третньої судової палати ККС ВС від 11 жовтня 2021 року у справі № 757/31446/20-к (провадження № 51-5334км20). Як убачається з матеріалів провадження, обґрунтовуючи підстави апеляційного оскарження ухвали слідчого судді, представник ТОВ вказувала, зокрема, про те, що вилучення печатки цього товариства, протоколів загальних зборів його учасників, заяви ОСОБА_6 про призначення на посаду директора ТОВ унеможливило здійснення діяльності товариства.

Не надавши оцінки жодному з доводів представника ТОВ в апеляційній скарзі щодо наявності, на його думку, підстав для апеляційного оскарження, не навівши в ухвалі мотивів на їх спростування, апеляційний суд дійшов передчасного висновку про відмову у відкритті апеляційного провадження. Водночас своє рішення апеляційний суд належним чином не мотивував та не навів в ухвалі підстав зробленого висновку з урахуванням приписів п. 10 ч. 1 ст.

309 КПК, згідно з якими ухвала слідчого судді може бути оскаржена в апеляційному порядку у випадку надання дозволу на вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких юридична особа позбавляється можливості здійснювати свою діяльність.

Також, відмовляючи у відкритті апеляційного провадження, суддя апеляційного суду, пославшись на положення ст. 309 КПК, вказав, що у цій статті наведено перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування, та зазначив, що до таких ухвал слідчого судді відноситься і ухвала про надання тимчасового доступу до речей і документів, крім тих, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких особа позбавлена можливості здійснювати підприємницьку діяльність.

Таке формулювання у мотивувальній частині ухвали апеляційного суду суперечить приписам п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК, що призвело до неправильного тлумачення змісту зазначеної норми кримінального процесуального закону.

3) Ухвала слідчого судді про надання слідчому тимчасового доступу до речей і документів, які перебувають у володінні юридичної особи, з можливістю їх вилучення, якщо таке вилучення позбавить юридичну особу можливості здійснювати свою діяльність, підлягає апеляційному оскарженню.

Про це вказано у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 5 листопада 2019 року у справі № 643/8933/19 (провадження № 51-3549км19), де Суд наголосив, що можливість оскаржити ухвалу суду про тимчасовий доступ до речей та документів передбачена положеннями п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК.

Так, відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність.

Оскільки ухвала слідчого судді містить не вичерпний перелік документів, до яких надано доступ із можливістю вилучення, а вказує на неконкретний, досить широкий спектр документації, яку міг вилучити слідчий, що дозволяло слідчому вилучити такі документи або в такому обсязі, що це могло позбавити юридичну особу можливості здійснювати свою діяльність. Тому юридична особа має право оскаржити в апеляційному порядку вищевказану ухвалу слідчого судді на підставі п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК для того, щоб апеляційний суд перевірів її законність і обґрунтованість.

Водночас, якщо ухвалою слідчого судді надано тимчасовий доступ до речей і документів, що перебувають у володінні юридичної особи, з можливістю їх вилучення, і таке вилучення, в свою чергу, не позбавляє юридичну особу можливості здійснювати свою діяльність, то таке рішення слідчого судді не підлягає апеляційному оскарженню. Про це наголошено у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 24 січня 2019 року у справі № 370/2000/17 (провадження № 51-7064км18).

4) Ухвала слідчого судді про арешт майна підлягає апеляційному оскарженню.

Про це вказано у постанові Першої судової палати ККС ВС від 31 серпня 2023 року у справі № 642/2431/21 (провадження № 51-501км23), де Суд зазначив, що згідно з п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про арешт майна підлягає апеляційному оскарженню. При цьому кримінальним процесуальним законом не встановлено вичерпного переліку осіб – суб'єктів права на апеляційне оскарження цієї ухвали, а в п. 10 ст. 393 КПК вказано, що апеляційну скаргу мають право подати інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом.

Верховний Суд України в постанові від 14 вересня 2017 року у справі № 5-162кс(15)17) зробив висновок про те, що, незалежно від використаної законодавчої техніки («третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт», «кожен»), право на апеляційне оскарження, як конституційно гарантована засада судочинства, забезпечує право на звернення до суду вищої інстанції не лише підозрюваному, обвинуваченому, а категорія «інші особи» у розумінні п. 10 ст. 393 КПК України охоплює й тих учасників кримінального провадження, прав, свобод чи інтересів яких стосується судове рішення.

Згідно з правовим висновком, викладеним у постанові Верховного Суду України від 3 березня 2016 року № 5-347кс15, якщо судове рішення стосується прав, свобод та інтересів особи, остання вправі звернутися до суду вищої інстанції з його оскарженням незалежно від своєї участі в судовому розгляді.

Касаційний кримінальний суд у вищезазначеній постанові зазначив, що постановляючи ухвалу про закриття апеляційного провадження, суддя-доповідач, пославшись на положення п. 2 ч. 3 ст. 399 КПК, якими передбачено повернення апеляційної скарги, якщо її подала особа, яка не має права подавати апеляційну скаргу, вказав, що страхова компанія не є особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а її представник не наділений правом на подачу апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді згідно з приписами ст. 393 КПК Свій висновок суддя апеляційного суду обґрунтував тим, що матеріали кримінальних проваджень, на які слідчий суддя наклав арешт, не є майном, щодо якого страхова компанія має хоча б одну із майнових правомочностей, і відповідно вказані матеріали не стосуються її майнових прав та інтересів.

Однак, суддя суду апеляційної інстанції не дав жодної оцінки доводам, викладеним в апеляційній скарзі представника страхової компанії, про те, що ухвала слідчого судді стосується інтересів страхової компанії, оскільки арешт

накладено на кримінальні провадження, у яких потерпілою є ця страхова компанія, котрій завдано збитків, і процес, який мав би повернути викрадене, ухвалою судді місцевого суду фактично заблокований.

4. Оскарження ухвал слідчого судді, якими вирішуються питання, що мають важливе значення для здійснення ефективного досудового розслідування:

1) Ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову в такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку

Така правова позиція міститься у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 15 березня 2018 року у справі № 638/5585/17-к (провадження № 51-1379км18), де наголошено, що згідно з положенням ч. 3 ст. 509 КПК, ухвала слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмова у такому направленні може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Відповідно до вимог п. 8 ч. 1 ст. 309 КПК під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку, ухвали слідчого судді про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні.

2) Ухвала слідчого судді про продовження строку направлення особи до медичного закладу для проведення стаціонарної комплексної психолого-психіатричної експертизи підлягає апеляційному оскарженню.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 12 серпня 2020 року у справі № 755/14697/19 (провадження № 51-1335км20), де Суд звернув увагу на те, що оскільки КПК не передбачає можливості продовження процесуального строку направлення особи до медичного закладу для проведення експертизи, прийняте слідчим суддею рішення, за своїм правовими значенням та наслідками, слід вважати синонімічним направленню на таке дослідження, яке підлягає оскарженню з підстав та у порядку, передбаченими кримінальним процесуальним законом.

У такому разі апеляційний суд, вирішуючи питання про відкриття апеляційного провадження, має керуватися приписами ч. 3 ст. 509 КПК.

3) Ухвала слідчого судді про передання транспортного засобу для поміщення на спеціальний обладнаний майданчик тримання транспортних засобів до набрання рішенням суду законної сили підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція міститься у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 26 червня 2018 року у справі № 657/683/17 (провадження № 51-574км17), де Суд дійшов висновку, що оскільки ухвала слідчого судді

стосується питання накладення арешту на майно, то відповідно до статей 173, 309 КПК вона підлягає апеляційному оскарженню.

Суддя апеляційної інстанції, відмовляючи у відкритті апеляційного провадження та керуючись статтями 309, 399 КПК, у мотивувальній частині ухвали зазначив, що ухвала слідчого судді в апеляційному порядку оскарженню не підлягає, оскільки вказаним рішенням суду арешт на автомобіль не накладався, лише було визначено місце зберігання раніше арештовано транспортного засобу.

Проте згідно з матеріалами провадження, т.в.о. начальника СВ відділу поліції звернувся до слідчого судді з клопотанням про накладення арешту на транспортний засіб, який належить скаржнику, та просив зобов'язати останнього передати вказаний транспортний засіб СВ відділу поліції для подальшого поміщення на спеціальний обладнаний майданчик тримання транспортних засобів, в межах кримінального провадження, за ознаками кримінального провадження, передбаченого ч. 2 ст. 286 КК України.

Слідчий суддя при розгляді вищезазначеного клопотання керувався нормами кримінального процесуального закону, які регулюють порядок розгляду клопотання про арешт майна, а саме статтями 171, 172 КПК. Задовольнивши клопотання слідчого частково, слідчий суддя підтвердив обґрунтованість раніше накладеного арешту на автомобіль та визначив спосіб арешту майна.

4) Ухвала слідчого судді про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку може бути оскаржена в апеляційному порядку.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 25 серпня 2022 року у справі № 742/2952/19 (провадження № 51-1942км22), де вказано, що у ч. 2 ст. 117 КПК визначено, що ухвала слідчого судді, суду про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку може бути оскаржена в порядку, передбаченому цим Кодексом.

Стаття 310 КПК передбачає, що оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку.

Отже, відповідно до положень статей 117, 310, ч. 3 ст. 392 КПК ухвала слідчого судді про поновлення чи відмову в поновленні процесуального строку може бути оскаржена в апеляційному порядку.

5) Рішення слідчого судді, яке стосується строків подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, у розумінні вимог ст. ст. 304, 309 КПК, може бути предметом оскарження у суді апеляційної інстанції.

Така позиція викладена у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 08 серпня 2023 року у справі № 494/988/22 (провадження № 51-3289км22). Зокрема, колегія суддів зазначила, що відповідно до вимог ч. 2

ст. 304 КПК слідчий суддя повертає скаргу у разі, якщо скарга подана після закінчення строку, передбаченого ч. 1 цієї статті і слідчий суддя за заявою особи не знайде підстав для його поновлення. Разом із тим, апеляційний суд, відмовляючи у відкритті провадження, залишив поза увагою, що слідчий суддя прийняв рішення, яке не передбачено кримінальним процесуальним законом, адже всупереч вимог ч. 2 ст. 304 КПК слідчий суддя залишив скаргу без розгляду.

Отже, суд апеляційної інстанції не звернув уваги, що вказане рішення за своєю суттю стосується строків подання скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, дізнавача чи прокурора, і, у розумінні вимог ст. ст. 304, 309 КПК, може бути предметом оскарження у суді апеляційної інстанції.

б) Ухвала слідчого судді про роз'яснення судового рішення або відмову в його роз'ясненні підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 18 листопада 2019 року у справі № 367/3068/17 (провадження № 51-8936кмо18). Верховний Суд зазначив, що відповідно до частин 1, 4 ст. 380 КПК, якщо судові рішення є незрозумілим, суд, який його ухвалив, за заявою учасника судового провадження чи органу виконання судового рішення ухвалою роз'яснює своє рішення, не змінюючи при цьому його змісту. Ухвала про роз'яснення судового рішення або відмову у його роз'ясненні може бути оскаржена в апеляційному порядку особою, яка звернулася із заявою про роз'яснення судового рішення, та учасниками судового провадження.

У ст. 309 КПК, якою визначаються ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, відсутня вказівка на можливість оскарження в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про роз'яснення або відмову у роз'ясненні судового рішення, а ч. 3 цієї статті встановлено заборону на оскарження в апеляційному порядку інших (не зазначених у цій статті) ухвал слідчого судді.

Разом з тим, у даному випадку підлягає застосуванню ч. 4 ст. 380 КПК, яка є спеціальною нормою, та закріплює можливість оскарження ухвали про роз'яснення судового рішення або відмову у його роз'ясненні, так як згідно приписів ч. 2 ст. 369 КПК ухвали слідчих суддів відносяться до системи судових рішень.

Аналогічна позиція міститься у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 17 лютого 2022 року у справі № 212/10043/21 (провадження № 51-159км22).

3. Ухвали слідчого судді, прийняті під час досудового розслідування, які не підлягають апеляційному оскарженню

Вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, визначено положеннями ст. 309 КПК. І цей перелік

розширеному тлумаченню не підлягає. Водночас, частиною 3 ст. 309 КПК прямо передбачено, що скарги та інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження у суді.

Таке обмеження права на апеляційне оскарження ухвал слідчого судді є виправданим і воно може бути пов'язане, зокрема, із заборонаю оскарження рішень слідчого судді, які не призводять ні до встановлення обмежень конституційних прав особи, ні до неможливості оскарження вже встановлених правообмежень та які не перешкоджатимуть здійсненню ефективного досудового розслідування чи кримінального провадження в цілому.

Саме такий підхід відповідатиме основному завданню (призначенню) судово-контрольного провадження, яке знайшло своє нормативне закріплення в КПК, – «здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні» (п. 18 ч. 1 ст.3 КПК).

Наявність визначених у законі вимог щодо звернення до суду вищого рівня в разі незгоди із судовим рішенням не є тотожним обмеженню в доступі до правосуддя, а отже не означає обмеження у праві на справедливий судовий розгляд. А тому, відмова апеляційного суду у відкритті апеляційного провадження у зв'язку із оскарженням судового рішення слідчого судді, окреме оскарження якого на цій стадії законом не передбачене, не є свідченням обмеження доступу до правосуддя.

Як свідчить аналіз судової практики, ККС ВС сформульовано ряд важливих правових позицій щодо ухвал слідчого судді, які **не підлягають апеляційному оскарженню**. Серед них варто навести такі **види ухвал**:

- 1) ухвали слідчого судді, постановлені за результатами оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора;
- 2) ухвали слідчого судді, які стосуються обмеження свободи та особистої недоторканності особи;
- 3) ухвали слідчого судді щодо застосування окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження: арешт майна; тимчасовий доступ до речей і документів;
- 4) ухвали слідчого судді, якими вирішуються питання, що мають істотне значення для здійснення ефективного досудового розслідування.

1. Ухвали слідчого судді, постановлені за результатами оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора:

- 1) Ухвала слідчого судді, якою зобов'язано службових осіб прокуратури внести до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення, не підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 7 червня 2022 року у справі № 522/17750/20 (провадження

№ 51-4121км21), де Верховний Суд наголосив, що рішення слідчого судді, яким зобов'язано службових осіб прокуратури внести до ЄРДР відомості про кримінальне правопорушення, на відміну від рішення, яким особі відмовлено зобов'язати службових осіб прокуратури здійснити такі дії, не підлягає апеляційному оскарженню.

У разі, коли суд зобов'язує прокурора чи слідчого внести відомості до ЄРДР, права особи, яка оскаржувала їх бездіяльність, на судовий захист реалізуються у першій інстанції, й тому їх захист не вимагає існування другої інстанції, як у випадку відмови суду зобов'язати прокурора чи слідчого внести відомості до ЄРДР.

Верховний Суд вже вирішував подібне питання, зокрема у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 11 лютого 2021 року у справі № 405/5435/20 (провадження № 51-4651км20). На підставі аналізу ст. 3, частин 1 та 2 ст. 55, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України, ст. 307 КПК, рішень Конституційного Суду України від 13 червня 2019 року №4-р/2019, від 17 червня 2020 року № 4-р(II)/2020, від 9 лютого 1999 року № 1-7/99, від 17 березня 2020 року № 5-р/2020 Суд дійшов висновку, що положення ч. 3 ст. 307 КПК щодо заборони оскарження ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР, є неконституційним лише в частині оскарження в апеляційному порядку звернення з апеляційною скаргою саме особи/індивіда, а прокурор не є суб'єктом такого оскарження в апеляційному порядку.

Тому, враховуючи вищенаведене, Суд зазначає, що встановлення обмежень на апеляційне оскарження прокурором в апеляційному порядку ухвали слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР після отримання заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення, не є порушенням конвенційного права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод), конституційного принципу верховенства права (ст. 8 Конституції України), принципу змагальності та рівності сторін (статті 10, 22 КПК) та не свідчать про порушення права на доступ до правосуддя.

2) Ухвала слідчого судді про зобов'язання прокурора та слідчого вчинити певну дію (передача кримінальних проваджень, розпочатих слідчими органів прокуратури, на підставі п. 1 розділу XI «Перехідні положення» КПК (в редакції Закону України № 1355-VIII від 12 травня 2016 року)) не підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 5 листопада 2019 року у справі № 398/496/19 (провадження № 51-1727км19).

Як вбачається із матеріалів провадження, слідчий суддя (виходячи з приписів ч. 4 ст. 216 та п. 1 розд. XI «Перехідні Положення» КПК (в редакції Закону України № 1355-VIII від 12 травня 2016 року), якими визначено підслідність кримінальних правопорушень слідчим органів ДБР та встановлено строк передачі їм кримінальних проваджень, розпочатих слідчими органів прокуратури), задовольнив скаргу на бездіяльність слідчого та прокурора у кримінальному провадженні і зобов'язав прокурора та слідчих передати вказане кримінальне провадження, внесене до ЄРДР, до відповідного підрозділу (органу) ДБР для продовження провадження.

Верховний Суд у своїй постанові звернув увагу на те, що у переліку ухвал слідчого судді за результатами розгляду скарги на рішення, дію чи бездіяльність слідчого чи прокурора, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування відповідно до ч. 3 ст. 307 КПК, та який є вичерпним, ухвала слідчого судді про зобов'язання вчинити певну дію не міститься.

Не передбачають можливості окремого оскарження такої ухвали слідчого судді і положення частин 1 та 2 ст. 309 КПК, які є більш загальними по відношенню до положень ст. 307 КПК і містять перелік судових рішень слідчого судді, що можуть бути оскаржені під час досудового розслідування в апеляційному суді, і цей перелік розширеному тлумаченню не підлягає.

Отже, суддя апеляційного суду, дотримуючись вимог ч. 3 ст. 307, ст. 309, ч. 4 ст. 399 КПК, правильно встановив, що оспорювана ухвала слідчого судді за наслідком розгляду скарги на бездіяльність слідчого та прокурора не підлягає оскарженню в порядку апеляційної процедури, та обґрунтовано відмовив у відкритті апеляційного провадження, належним чином умотивувавши своє рішення.

3) Ухвала слідчого судді, постановлена за наслідками розгляду скарги на бездіяльність прокуратури, яка полягає в невиконанні рішення суду, не входить до переліку ухвал, що підлягають оскарженню в апеляційному порядку згідно з приписами ст. 309 КПК.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 9 червня 2022 року у справі № 461/3851/21 (провадження № 51-4773км21) та вказано, що оскільки перед апеляційним судом ставилось питання про перевірку судового рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, згідно приписів ст. 309 КПК, то суддя-доповідач дійшов правильного висновку про відмову у відкритті апеляційного провадження на підставі положень ч. 4 ст. 399 КПК.

Верховний Суд звернув увагу на те, що скажник повторно подав до слідчого судді скаргу на бездіяльність прокуратури, яка полягала у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР та не визнанні потерпілим, однак це питання уже було предметом розгляду суду

першої та апеляційної інстанції. Останній скаржився на невиконання прокуратурою ухвали слідчого судді з цього приводу. Тому ухвала слідчого судді, постановлена за наслідками розгляду цієї скарги на бездіяльність прокуратури, яка полягає у невиконанні рішення суду, не входить до переліку ухвал, що підлягають оскарженню в апеляційному порядку згідно приписів ст. 309 КПК.

4) Ухвала слідчого судді, якою відмовлено в задоволенні скарги на постанову слідчого про відмову у визнанні потерпілим, не підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція міститься у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 29 листопада 2018 року у справі № 221/6752/16-к (провадження № 51-5394ск18), де наголошено, що до передбаченого ст. 309 КПК переліку не входить оскарження ухвали слідчого судді, якою відмовлено у задоволенні скарги на постанову слідчого про відмову у визнанні потерпілим.

Згідно із положеннями ч. 4 ст. 399 КПК апеляційний суд обґрунтовано відмовив у відкритті провадження, оскільки апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

5) Ухвала слідчого судді про скасування постанови слідчого про зупинення досудового розслідування у зв'язку з неможливістю забезпечити явку підозрюваної особи для проведення слідчих дій під час воєнного стану (п. 3 ч. 1 ст. 615 КПК) не підлягає окремому апеляційному оскарженню.

Про це наголошено у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 06 червня 2023 року у справі № 489/6721/21 (провадження № 51-4081км22), де Суд звернув увагу, що законодавець, позбавивши сторони права на апеляційне оскарження певних ухвал слідчого судді під час досудового розслідування, не залишив сторони без засобів правового захисту від незаконних або необґрунтованих рішень слідчого судді. Закон надає можливість розглянути ці питання під час судового провадження, передбачивши у ч. 3 ст. 309 КПК, що щодо ухвал, які не оскаржуються під час досудового розслідування, можуть бути подані заперечення під час підготовчого провадження в суді. Суд, отримавши такі заперечення має їх розглянути під час підготовчого провадження або під час судового розгляду, в залежності від характеру поставленого питання, і прийняти вмотивоване рішення.

Верховний Суд враховує підхід законодавця, сформульований у ст. 198 КПК, що висновки слідчого судді щодо обставин, на підставі яких приймається рішення про запобіжний захід, не мають преюдиціального значення для суду під час судового розгляду, і вважає його застосовним у певних випадках до інших рішень слідчого судді. Такий підхід зумовлений особливим характером рішень слідчого судді, які призначені для негайного втручання судової влади в ситуацію, що загрожує порушенням прав і свобод людини. Однак такі рішення, ухвалені

в умовах незакінченого розслідування, не можуть обмежувати повноваження суду, який розглядає обвинувачення по суті. Під час досудового розслідування слідчий суддя може відмовляти стороні у задоволенні тих чи інших клопотань або скарг. Наприклад, слідчий суддя може відмовити у задоволенні клопотання про застосування запобіжного заходу або у застосуванні арешту майна, чи, навпаки, у скасуванні арешту майна. Такі рішення не обмежують повноваження суду вирішувати ці ж самі питання, виходячи з обставин, встановлених ним самостійно на підставі наданих сторонами доказів і аргументів.

Таким чином, сторона обвинувачення має можливість оспорити обґрунтованість ухвали слідчого судді, про яку йдеться у цій справі, під час підготовчого судового провадження у відповідності до ч. 3 ст. 309 КПК, і суд зобов'язаний розглянути ці заперечення і прийняти рішення по суті питання, ґрунтуючись на власній оцінці обставин провадження.

б) Ухвала слідчого судді за результатами розгляду скарги на бездіяльність слідчого щодо допиту свідків, у якій слідчий суддя визначив строк для такого допиту, не підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 7 вересня 2023 року у справі № 694/721/22 (провадження № 51-2967км22). У цій справі слідчий суддя ухвалив рішення відповідно до вимог ст. 114 КПК. Так, передбачений ч. 2 ст. 28 КПК обов'язок слідчого судді стежити за дотриманням розумного строку при розгляді питань, віднесених до його компетенції, не виключає можливості розгляду ним клопотань, поданих на підставі ч. 6 ст. 28 КПК, та встановлення для сторін кримінального провадження процесуальних строків відповідно до положень ст. 114 КПК.

2. Ухвали слідчого судді, які стосуються обмеження свободи та особистої недоторканності особи:

1) Ухвала слідчого судді щодо скарги на незаконне затримання особи, поданої в порядку ст. 206 КПК, не підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 27 травня 2019 року у справі № 766/22242/17 (провадження № 51-7276кмо18), де наголошено, що оскільки ухвала слідчого судді щодо скарги, поданої в порядку ст. 206 КПК, у переліку, передбаченому ст. 309 КПК, відсутня, звернення до суду з апеляційною скаргою на таке рішення є підставою для відмови у відкритті апеляційного провадження.

Об'єднана палата зазначила, що на відміну від порядку оскарження рішень, дій чи бездіяльності слідчого або прокурора, передбаченого статтями 303-308 КПК, ст. 206 КПК встановлює загальні обов'язки судді щодо захисту прав

людини, які в частині перевірки підстав позбавлення особи свободи реалізуються виключно у передбачений цією статтею спосіб.

Стаття 206 КПК надає слідчому судді специфічні повноваження щодо перевірки наявності підстав позбавлення особи свободи (зокрема наявності судового рішення та ін.) та звільнення такої особи, якщо за результатами такої перевірки відповідних підстав не буде встановлено, або забезпечення проведення у найкоротший строк розгляду клопотання прокурора, слідчого про застосування запобіжного заходу.

Таким чином, наведені вище положення ст. 206 КПК мають на меті забезпечення процесуального механізму звільнення слідчим суддею будь-якої особи, яка позбавлена свободи за відсутності судового рішення, та застосовуються саме в таких випадках. При цьому вказаний механізм не включає процедур оскарження рішень, дій чи бездіяльності працівників правоохоронних органів, пов'язаних із затриманням особи в порядку, передбаченому ст. 208 КПК, *post factum*, оскільки відповідні заперечення особа може висловити під час вирішення питання про застосування запобіжного заходу та/або під час підготовчого судового засідання й судового розгляду кримінального провадження по суті.

Схожа позиція викладено в ухвалі колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 1 липня 2019 року у справі № 461/3785/18 (провадження № 51-3211ск19).

Подібна позиція міститься в ухвалі колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 21 січня 2019 року у справі № 357/12544/18 (провадження № 51-173ск19), де зауважено, що ст. 206 КПК не містить посилання на те, що ухвала слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на незаконне перебування у місцях позбавлення волі та негайне звільнення особи з-під варти в порядку ст. 206 КПК може бути оскаржена в апеляційному порядку.

2) Ухвала слідчого судді про надання дозволу на затримання особи не підлягає апеляційному оскарженню.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 28 лютого 2019 року у справі № 161/4229/18 (провадження № 51-6433км18), де Суд вказав, що відповідно до ч. 5 ст. 190 КПК України ухвала про дозвіл на затримання оскарженню не підлягає.

Як зазначив Верховний Суд у цій постанові, ст. 309 КПК визначено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку. Проте ухвала слідчого судді про надання дозволу на затримання до цього переліку не входить.

Отже, встановивши, що в апеляційному порядку оскаржується ухвала слідчого судді про надання дозволу на затримання особи з метою її приводу для участі у розгляді клопотання про застосування щодо неї запобіжного заходу у виді тримання під вартою, яка за правилами КПК не підлягає оскарженню

в такому порядку, апеляційний суд правильно відмовив у відкритті провадження.

- 3) Ухвала слідчого судді, якою відмовлено в задоволенні клопотання прокурора про продовження строку запобіжного заходу у виді домашнього арешту та застосовано запобіжний захід у виді особистого зобов'язання, не підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція висловлена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 28 травня 2019 року у справі № 752/1604/17 (провадження № 51-6863км18) та зазначено, що оскільки слідчий суддя прийняв рішення, передбачене КПК, а тому, відмовляючи у відкритті провадження, апеляційний суд обґрунтовано послався на положення ст. 309 КПК. У цій нормі права визначено перелік ухвал слідчого судді, які підлягають оскарженню в порядку апеляційної процедури. Проте ухвала про застосування запобіжного заходу у вигляді особистого зобов'язання до цього переліку не входить.

- 4) Ухвала слідчого судді про відмову в застосуванні щодо особи запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту для забезпечення її видачі (екстрадиції) апеляційному оскарженню не підлягає.

Вказаний висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 31 серпня 2023 року у справі № 947/23713/22 (провадження № 51-886км23). В обґрунтування такої позиції Верховний Суд звернув увагу на гл. 44 КПК (статті 573–594), яка визначає особливий процесуальний порядок видачі особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку, в рамках міжнародної правової допомоги.

Цією главою КПК прямо передбачено перелік ухвал слідчого судді, що можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час вирішення питань, пов'язаних із видачею осіб, котрі вчинили кримінальне правопорушення (екстрадицією). До них відносяться:

– ухвали про застосування тимчасового арешту або відмову в його застосуванні (пункти 1, 2 абзацу 3 ч. 6 і ч. 7 ст. 583 КПК);

– ухвали про застосування екстрадиційного арешту, про застосування екстрадиційного арешту та відмову в затвердженні згоди особи на її видачу (екстрадицію), про відмову у застосуванні екстрадиційного арешту, якщо для його обрання немає підстав (пункти 1, 4, 5 ч. 7 і ч. 9 ст. 584 КПК);

– ухвали про залишення без задоволення скарги на рішення про видачу особи (екстрадицію) або про задоволення такої скарги і скасування рішення про видачу особи (екстрадицію) (частини 5, 6 ст. 591 КПК).

Оскарження в апеляційному порядку інших ухвал слідчого судді, якими вирішуються питання, пов'язані з видачею осіб, котрі вчинили кримінальні правопорушення (екстрадицією), у тому числі оскарження ухвал слідчого судді

про відмову в застосуванні щодо особи запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту для забезпечення її видачі (екстрадиції), у КПК не передбачено. А отже норми ст. 309 КПК не можуть бути застосовані до ухвал слідчого судді, постановлених у межах екстрадиційної процедури, яка регламентується іншою главою КПК.

5) Ухвала слідчого судді про покладення на підозрюваного обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, у рамках раніше обраного стосовно нього запобіжного заходу у вигляді застави не підлягає апеляційному оскарженню.

Про це вказано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 28 лютого 2023 року у справі № 947/5562/21 (провадження № 51-3110км22), де Суд наголосив, що рішення слідчого судді про покладення на підозрюваного при існуючому щодо нього запобіжному заході у вигляді застави обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, є судовим рішенням, яке не відноситься до переліку рішень, визначених у ст. 309 КПК чи інших статтях цього Кодексу, які містять пряму вказівку на можливість апеляційного оскарження ухвал слідчого судді.

Верховний Суд вказав, що за приписами ч. 7 ст. 194 КПК обов'язки, передбачені частинами 5 і 6 цієї статті, можуть бути покладені на підозрюваного, обвинуваченого на строк не більше двох місяців. У разі необхідності цей строк може бути продовжений за клопотанням прокурора в порядку, передбаченому ст. 199 цього Кодексу. Після закінчення строку, в тому числі продовженого, на який на підозрюваного, обвинуваченого були покладені відповідні обов'язки, ухвала про застосування запобіжного заходу в цій частині припиняє свою дію і обов'язки скасовуються.

Згідно з ч. 1 ст. 200 КПК прокурор, слідчий за погодженням з прокурором має право звернутися в порядку, передбаченому ст. 184 цього Кодексу, до слідчого судді, суду із клопотанням про зміну запобіжного заходу, в тому числі про скасування, зміну або покладення додаткових обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 цього Кодексу, чи про зміну способу їх виконання.

Оскаржена ухвала слідчого судді про покладення на підозрюваного у рамках раніше обраного відносно нього запобіжного заходу у вигляді застави обов'язків, передбачених ч. 5 ст. 194 КПК, постановлена в порядку ст. 200 КПК у межах повноважень слідчого судді, адже останній вправі як змінити/не змінювати підозрюваному запобіжний захід, так і вправі приймати рішення про скасування, зміну чи покладення на нього відповідних процесуальних обов'язків при запобіжному заході, не пов'язаному з триманням під вартою. Однак апеляційне оскарження такої ухвали слідчого судді кримінальним процесуальним законом не передбачено, вона не входить до переліку рішень, визначених у ст. 309 КПК чи інших статтях цього Кодексу, які містять пряму вказівку на можливість апеляційного оскарження ухвал слідчого судді.

Аналогічна позиція міститься в ухвалі колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 2 вересня 2019 року у справі № 761/12024/19 (провадження № 51-4280ск19).

- б) Ухвала слідчого судді про залишення без розгляду клопотання слідчого щодо продовження строку досудового розслідування у кримінальному провадженні, постановлена слідчим суддею в межах процедури, передбаченої КПК для розгляду таких клопотань, не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Така правова позиція викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 29 червня 2023 року у справі № 758/1516/23 (провадження № 51-2209км23), де Суд вказав, що оскільки рішення слідчого судді про залишення без розгляду клопотання слідчого щодо продовження строку досудового розслідування у кримінальному провадженні, ухвалене слідчим суддею в межах процедури, передбаченої КПК для розгляду таких клопотань, а тому це рішення не підлягає оскарженню в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

Верховний Суд звернув увагу, що аналіз ст. 309 КПК дає підстави стверджувати, що перевірки в апеляційній інстанції підлягають лише ухвали слідчого судді, які пов'язані з можливістю істотного обмеження прав, свобод та інтересів особи або мають вирішальне значення для руху досудового розслідування чи кримінального провадження в цілому.

Натомість у зазначеному кримінальному провадженні, слідчий суддя в порядку ст. 295-1 КПК перевіряв клопотання слідчої про продовження строку досудового розслідування у кримінальному провадженні та врахувавши положення статей 219, 290, 294 цього Кодексу не знайшов підстав для задоволення цього клопотання та замість рішення про відмову у його задоволенні, мотивованою ухвалою залишив це клопотання без розгляду. Залишення вищевказаного клопотання без розгляду не призводить ні до встановлення обмежень конституційних прав особи, ані до перешкоджання здійсненню ефективного досудового розслідування чи кримінального провадження в цілому.

- 7) Ухвала слідчого судді про звернення в дохід держави застави, внесеної у зв'язку з екстрадиційним арештом особи, не підлягає апеляційному оскарженню.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 19 жовтня 2021 року у справі № 757/27669/21 (провадження № 51-3835км21), де колегія суддів звернула увагу на те, що хоча процедура вирішення питання про звернення застави в дохід держави і визначена КПК (частини 8, 9 ст. 182 КПК), водночас сам КПК не передбачає апеляційного оскарження таких судових рішень. У тому числі не передбачено можливості

оскарження таких рішень і нормами гл. 44 КПК, якими регламентовано процедуру видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції).

Ухвали слідчого судді, які можуть бути оскаржені під час досудового розслідування, визначені у ч. 1 ст. 309 КПК. Окрім того, під час досудового розслідування також можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про відмову у задоволенні скарги на постанову про закриття кримінального провадження або на рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про закриття кримінального провадження на підставі п. 9-1 ч. 1 ст. 284 цього Кодексу, про скасування повідомлення про підозру чи відмову у задоволенні скарги на повідомлення про підозру, повернення скарги на рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора або відмову у відкритті провадження по ній (ч. 3 ст. 309 КПК). Скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді (ч. 3 ст. 309 КПК).

Подібна позиція викладена в **ухвалі колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 19 серпня 2020 року у справі № 461/9057/19 (провадження № 51-3854ск20)**, відповідно до якої колегія суддів відмовила у відкритті касаційного провадження, посилаючись на те, що ухвала, якою звернено заставу в дохід держави, не входить до переліку, визначеного ст. 309 КПК, і не підлягає оскарженню в апеляційному порядку, у зв'язку з чим ухвала апеляційного суду про відмову у відкритті провадження є законною та обґрунтованою.

3. Ухвали слідчого судді щодо застосування окремих видів заходів забезпечення кримінального провадження: арешт майна; тимчасовий доступ до речей і документів:

- 1) Ухвала слідчого судді про повне або часткове скасування арешту майна, постановлена за правилами ст. 174 КПК, в аспекті положень ст. 309 КПК не підлягає апеляційному оскарженню.**

Такий висновок сформульовано в **ухвалі об'єднаної палати ККС ВС від 19 лютого 2019 року у справі № 569/17036/118 (провадження № 51-598кмо19)**, де зазначено, що відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про арешт майна, або відмову в ньому, тобто судові рішення, які були постановлені в порядку ст. 173 КПК. При цьому можливості оскарження ухвал слідчого судді, які прийняті в порядку ст. 174 КПК, зокрема про скасування арешту майна, кримінальний процесуальний закон не передбачає.

За положеннями ч. 1 ст. 170 КПК арештом майна є тимчасове, до скасування у встановленому КПК порядку, позбавлення за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування

майном, щодо якого існує сукупність підстав чи розумних підозр вважати, що воно є доказом злочину, підлягає спеціальній конфіскації у підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб, конфіскації у юридичної особи, для забезпечення цивільного позову, стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, можливої конфіскації майна.

Виходячи з наведеного, арешт майна передбачає встановлення певного обмеження прав особи щодо вільного володіння майном, на яке накладається арешт, повне або часткове скасування арешту, у свою чергу, повністю або в певній частині поновлює права особи щодо відчуження, розпорядження та/або користування майном.

Саме тому, при формулюванні в ст. 309 КПК переліку ухвал слідчого судді, які підлягають апеляційному оскарженню, законодавець відніс до їх числа ухвали про арешт майна або відмову у ньому, оскільки це питання стосується необхідності обмеження прав володільця майна, але не зазначив у цьому переліку ухвали про скасування арешту майна, адже таке рішення означає повне або часткове скасування вже накладених обмежень.

Таким чином, в аспекті положень ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про повне або часткове скасування арешту майна, постановлена за правилами ст. 174 КПК, не підлягає апеляційному оскарженню.

Також об'єднаною палатою наголошено, що рішення про відмову у відкритті апеляційного провадження та про повернення скарги можуть бути ухвалені на стадії вирішення питання про відкриття апеляційного провадження, а у випадку оскарження ухвали слідчого судді - при вирішенні питання про призначення судового засідання щодо розгляду апеляційної скарги на таке рішення.

Якщо після відкриття апеляційного провадження (у випадку оскарження ухвали слідчого судді - після призначення судового засідання) буде встановлено, що апеляційний розгляд здійснюється за апеляційною скаргою на судові рішення, яке не підлягає апеляційному оскарженню, апеляційний суд має постановити ухвалу про закриття апеляційного провадження.

2) Ухвала слідчого судді про повернення клопотання слідчого про арешт майна у зв'язку з недотриманням при поданні такого клопотання вимог ч. 2 ст. 132 КПК не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Про це вказано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 31 травня 2021 року у справі № 646/3986/19 (провадження № 51-3335кмо20), де Суд зауважив, що з огляду на те, що постановлення слідчим суддею ухвали про повернення клопотання слідчого про арешт майна у зв'язку з недотриманням при поданні такого клопотання вимог ч. 2 ст. 132 КПК (якщо воно не підлягає розгляду в цьому суді) не призводить ні до встановлення обмежень конституційних прав особи, ні до неможливості оскарження вже встановлених правообмежень, ані до перешкоджання здійсненню ефективного досудового розслідування

чи кримінального провадження в цілому, така ухвала не підлягає оскарженню в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

Верховний Суд наголосив, що при вирішенні питання щодо апеляційного оскарження рішень слідчого судді, ухвалених у межах передбаченої КПК процедури із застосуванням положень ч. 6 ст. 9 КПК та загальних засад кримінального провадження, визначених ч. 1 ст. 7 цього Кодексу, слід виходити насамперед із сутнісного критерію, визначально закладеного законодавцем при визначенні кола ухвал слідчого судді, що підлягають оскарженню.

У зв'язку з цим обмеження права на апеляційне оскарження є виправданим і воно може бути пов'язане, зокрема, із заборонаю оскарження рішень слідчого судді, які не призводять ні до встановлення обмежень конституційних прав особи, ні до неможливості оскарження вже встановлених правообмежень та які не перешкоджатимуть здійсненню ефективного досудового розслідування чи кримінального провадження в цілому.

Рішення слідчого судді про повернення клопотання про арешт майна, ухвалене слідчим суддею в межах механізму, передбаченого ч. 6 ст. 9 КПК, у зв'язку з недотриманням при подачі такого клопотання вимог ч. 2 ст. 132 КПК, не підлягає оскарженню в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

Схожа позиція міститься у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 21 листопада 2022 року у справі № 750/7850/21 (провадження № 51-2408км22).

- 3) Ухвала слідчого судді про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів майна, яке є речовим доказом у цьому кримінальному провадженні і на яке накладено арешт, оскарженню в апеляційному порядку не підлягає.

Зазначений висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 27 січня 2020 року у справі № 758/16546/18 (провадження № 51-620кмо19), де Суд зазначив, що потрібно розрізняти підстави для арешту майна від передачі такого майна на зберігання як речового доказу у кримінальному провадженні, у тому числі передачі майна в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, а їх ототожнення є помилковим.

Кримінальне процесуальне законодавство передбачає спеціальну процедуру (особливий спосіб) визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні шляхом передачі в управління Національному

агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Зокрема, звернення до суду з клопотанням щодо визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні, а слідчий суддя, керуючись положеннями статей 100, 171–173, ч. 3 ст. 309 КПК та п. 2 ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», розглядає таке клопотанням про визначення порядку зберігання речових доказів, у тому числі й майна, на яке накладено арешт, у кримінальному провадженні. Тобто при розгляді питання про визначення порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні слід керуватися як загальними нормами, зокрема щодо порядку розгляду подання слідчого, так і спеціальними, зокрема частинами 2, 6 та 7 ст. 100 КПК щодо порядку зберігання речових доказів, а також ч. 1 ст. 309 КПК щодо переліку судових рішень слідчого судді, які підлягають оскарженню в апеляційному порядку.

У нормативному приписі ч. 3 ст. 309 КПК імперативно вказано, що інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. Саме до таких рішень належить і рішення слідчого судді, яким визначається порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні. Так, питання про порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування може бути вирішено в ухвалі слідчого судді лише у випадках, визначених ч. 7 ст. 100 КПК, за клопотанням слідчого, погодженим із прокурором, або за клопотанням прокурора, яке розглядається відповідно до вимог статей 171–173 КПК, а також коли відсутня згода власника на передачу речових доказів вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості.

Проте в наведеному у ст. 309 КПК переліку судових рішень слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку на стадії досудового розслідування кримінального провадження, відсутня така ухвала, яка визначає порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні, зокрема, шляхом передачі в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і це свідчить про те, що таке рішення слідчого судді оскарженню в апеляційному порядку не підлягає. При цьому згідно з ч. 3 зазначеної статті сторона кримінального провадження у разі незгоди з такою ухвалою слідчого судді може подати свої заперечення під час підготовчого провадження в суді.

Подібна позиція Верховного Суду викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 21 липня 2020 року у справі № 757/52393/19-к (провадження № 51-5960км19).

- 4) Ухвала слідчого судді про відмову в наданні тимчасового доступу до речей і документів, в аспекті положень ст. 309 КПК, апеляційному оскарженню не підлягає.

Така правова позиція міститься у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 07 квітня 2020 року у справі № 367/6724/18 (провадження № 51-10131км18), де Суд наголосив, що відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК під час досудового розслідування можуть бути оскаржені в апеляційному порядку ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, яким дозволено вилучення речей і документів, які посвідчують користування правом на здійснення підприємницької діяльності, або інших, за відсутності яких фізична особа-підприємець чи юридична особа позбавляються можливості здійснювати свою діяльність. При цьому можливості оскарження ухвал слідчого судді про відмову в наданні тимчасового доступу до речей і документів, кримінальний процесуальний закон не передбачає.

Таким чином, в аспекті положень ст. 309 КПК, ухвала слідчого судді про відмову в тимчасовому доступі до речей і документів, не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

- 5) Виключає можливість оскарження ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів відсутність обставин, пов'язаних із перешкоджанням господарській діяльності.

Про це зазначено в ухвалі колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 11 березня 2019 року у справі № 520/12760/18 (провадження № 51-165ск19), де Суд наголосив, що виходячи з чіткого розуміння положень п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК, відсутність обставин, пов'язаних з перешкоджанням господарській діяльності, виключає можливість оскарження ухвали слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів.

Як убачається з матеріалів кримінального провадження, слідчим суддею прийнято рішення, яким надано тимчасовий доступ до речей і документів, з можливістю вилучення оригіналів документів, що стосуються придбання компанією нерезидентом «Весторгія Холдінгз ЛТД» (Кіпр, код НЕ303402) частки в ТОВ «Всеукраїнський промисловий союз» (код ЄДРПОУ 32827075) та документів із створення компанією нерезидентом «Весторгія Холдінгз ЛТД» (Кіпр, код НЕ 303402) ТОВ «ОСТРО» (код 34203147). Дозвіл на вилучення будь-яких документів ТОВ «Лагуна-Рені», пов'язаних із його господарською діяльністю, слідчим суддею не надавався.

Не погоджуючись із указаним рішенням, представник ТОВ «Лагуна-Рені» подав апеляційну скаргу, проте не навів обґрунтування того, в який спосіб дозвіл

на вилучення документів зазначених в ухвалі господарюючих суб'єктів позбавляє можливості ТОВ «Лагуна-Рені» здійснювати свою діяльність.

В силу ч. 4 ст. 399 КПК суддя-доповідач апеляційного суду відмовляє у відкритті провадження, якщо апеляційна скарга подана на судове рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку.

Схожа позиція викладена у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 24 січня 2019 року у справі № 370/2000/17 (провадження № 51-7064км18).

- б) Зацікавлена особа, яка оскаржує в апеляційному порядку ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має довести, що ця ухвала перешкоджає їй здійснювати свою діяльність, та надати відповідні докази.

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 8 травня 2018 року у справі № 521/2151/17 (провадження № 51-2596км18), де Верховний Суд наголосив, що вираз в п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК «позбавляються можливості здійснювати свою діяльність» стосується діяльності, яка вже здійснюється або здійснення якої заплановано у рамках поточної діяльності, а не гіпотетичних ситуацій, які можуть виникнути в майбутньому.

Зокрема, Суд вказав, що зацікавлена особа, яка оскаржує в апеляційному порядку ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має довести, що ця ухвала є предметом апеляційного оскарження в значенні п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК. Отже, питання про те, чи є ухвала такою, що перешкоджає зацікавленій особі здійснювати свою діяльність, є питанням прийнятності апеляційної скарги, яке вирішується судом на стадії відкриття провадження. Тому зацікавлена особа на цій стадії має довести прийнятність апеляційної скарги, тобто надати *prima facie* докази тим обставинам, які є суттєвими для вирішення, чи може бути ухвала слідчого судді оскаржена в апеляційному порядку.

Хоча надання таких доказів не виключає можливості того, що – у разі відкриття провадження і проведення змагального розгляду – ці доводи будуть спростовані іншою стороною, однак вже на стадії відкриття мають давати судді підстави вважати, що, якщо докази не будуть спростовані під час апеляційного розгляду, ухвала слідчого судді є такою, що перешкоджає нормальній діяльності господарюючого суб'єкта.

- 7) Ухвала слідчого судді, якою надано тимчасовий доступ до матеріалів цивільної справи, не підлягає апеляційному оскарженню, оскільки слідчий суддя ухвалив рішення, прямо передбачене ст. 164 КПК.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 03 квітня 2019 року у справі № 359/2673/18 (провадження № 51-9002км18) з посиланням на ст. 309 КПК, де наведено вичерпний перелік ухвал слідчого

судді, які підлягають оскарженню в апеляційному порядку під час досудового розслідування, проте ухвала слідчого судді, якою слідчому надано тимчасовий доступ до матеріалів цивільної справи, до цього переліку не входить.

Отже, апеляційний суд, установивши, що оскаржувана ухвала слідчого судді, яка стосується надання тимчасового доступу до матеріалів цивільної справи з можливістю тимчасового вилучення оригіналу договору позики та розписки, оскарженню не підлягає, та відмовивши у відкритті провадження за апеляційною скаргою адвоката, діяв відповідно до вимог кримінального процесуального закону. Також апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку, що у цьому провадженні слідчий суддя ухвалив рішення, прямо передбачене ст. 164 КПК, а тому на підставі ч. 4 ст. 399 КПК відмовив у відкритті провадження.

4. Ухвали слідчого судді, якими вирішуються питання, що мають істотне значення для здійснення ефективного досудового розслідування:

1) Ухвала слідчого судді про надання дозволу слідчому на здійснення спеціального досудового розслідування не підлягає апеляційному оскарженню.

До такого висновку дійшла колегія суддів Другої судової палати ККС ВС у постанові 17 жовтня 2018 року у справі № 646/5552/17 (провадження № 51-3065км18) та звернула увагу, що у п. 12 ч. 1 ст. 309 КПК передбачено можливість оскарження відмови у здійсненні спеціального досудового розслідування. Рішення слідчого судді про надання такого дозволу в порядку статей 297-1, 297-3 КПК в зазначеному переліку відсутнє, тобто його оскарження в апеляційному порядку під час досудового розслідування кримінальним процесуальним законом не передбачено.

Таким чином, встановивши, що в апеляційному порядку ухвала слідчого судді про надання дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування не підлягає оскарженню, згідно з вимогами ч. 4 ст. 399 КПК суддя апеляційного суду правомірно відмовив у відкритті провадження.

2) Ухвала слідчого судді, постановлена в порядку статей 28, 114 КПК, окремому апеляційному оскарженню не підлягає.

Такий висновок сформульовано у постанові Другої судової палати ККС ВС від 18 жовтня 2019 року у справі № 757/37346/18-к (провадження № 51-1329кмп19), де вказано, що передбачений ч. 2 ст. 28 КПК обов'язок слідчого судді стежити за дотриманням розумного строку при розгляді питань, віднесених до його компетенції, не виключає можливості розгляду ним клопотань, поданих на підставі ч. 6 ст. 28 КПК, та встановлення для сторін кримінального провадження процесуальних строків відповідно до положень ст. 114 КПК.

Як вбачається з матеріалів цього кримінального провадження, ухвала слідчого судді була постановлена на підставі статей 3, 28, 114 КПК.

Так, відповідно до положень п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК, слідчий суддя – суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення у порядку, передбаченого цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у кримінальному провадженні.

Частина 2 ст. 28 КПК встановлює загальне правило, що проведення досудового розслідування у розумні строки забезпечує прокурор, слідчий суддя (в частині строків розгляду питань, віднесених до його компетенції), а судового провадження – суд.

Водночас ч. 6 ст. 28 КПК містить спеціальну норму, за якою підозрюваний, обвинувачений, потерпілий, інші особи, права чи інтереси яких обмежуються під час досудового розслідування, мають право на звернення до прокурора, слідчого судді або суду з клопотанням, в якому викладаються обставини, що обумовлюють необхідність здійснення кримінального провадження (або окремих процесуальних дій) у більш короткі строки, ніж ті, що передбачені цим Кодексом.

Ця норма кореспондує із положеннями частин 1, 2 ст. 114 КПК, які передбачають, що для забезпечення виконання сторонами кримінального провадження вимог розумного строку слідчий суддя, суд має право встановлювати процесуальні строки у межах граничного строку, передбаченого цим Кодексом, з урахуванням обставин, встановлених під час відповідного кримінального провадження. Будь-які строки, що встановлюються прокурором, слідчим суддею або судом, не можуть перевищувати меж граничного строку, передбаченого цим Кодексом, та мають бути такими, що дають достатньо часу для вчинення відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень та не перешкоджають реалізації права на захист.

Колегія суддів вважає правильним рішення апеляційного суду про відмову у відкритті апеляційного провадження з підстав, передбачених ч. 4 ст. 399 КПК, оскільки ухвали слідчих суддів, постановлені відповідно до статей 28, 114 КПК, окремому апеляційному оскарженню, згідно з положеннями ч. 3 ст. 309 КПК, не підлягають.

Схожу позицію висловлено у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 15 жовтня 2019 року у справі № 303/1679/18 (провадження № 51-6331км18).

3) Ухвала слідчого судді про відмову в задоволенні клопотання про призначення психіатричної експертизи не підлягає апеляційному оскарженню.

Така позиція викладена у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС (від 27 березня 2018 року у справі № 638/7337/17 (провадження № 51-1376км18), де Суд наголосив, що в апеляційному порядку може бути оскаржена ухвала слідчого судді, якою вирішено питання про направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи або відмову у такому направленні, що розглядається в порядку ст. 509 КПК стосовно

осіб, які вчинили суспільно небезпечне діяння, для визначення їх стану осудності або психічних захворювань, тобто регулюють порядок направлення осіб на психіатричну експертизу у кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру.

Водночас, оскарження ухвали слідчого судді, якою відмовлено у задоволенні клопотання про призначення психіатричної експертизи, не передбачено ст. 309 КПК.

4) Ухвала слідчого судді про відмову в задоволенні клопотання слідчого про узаконення огляду не підлягає апеляційному оскарженню.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 15 березня 2018 року у справі № 297/1176/17 (провадження № 51-869км18), де Суд звернув увагу на те, що оскільки оскаржувана ухвала слідчого судді про відмову у задоволенні клопотання про узаконення огляду не входить до переліку ухвал, які підлягають оскарженню в апеляційному порядку, відповідно до ст. 309 КПК, то рішення суду апеляційної інстанції про відмову у відкритті апеляційного провадження є законним та обґрунтованим.

Конституційний принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішення суду гарантує право звернення до суду зі скаргою в апеляційному чи касаційному порядку, яке має бути реалізоване, за винятком встановленої законом заборони на таке оскарження.

5) Ухвала слідчого судді за результатами розгляду клопотання про надання дозволу на проведення обшуку з метою відшукання та вилучення документів апеляційному оскарженню не підлягає.

Така позиція викладена в ухвалі колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 5 березня 2018 року у справі № 234/15777/17 (провадження № 51-4455ск18), де колегія суддів звернула увагу на те, що ч. 3 ст. 309 КПК прямо передбачено, що скарги на інші ухвали слідчого судді оскарженню не підлягають і заперечення проти них можуть бути подані під час підготовчого провадження в суді. При цьому, зазначеними нормами чинного КПК не передбачено оскарження в апеляційному порядку ухвал слідчого судді за результатами розгляду клопотання про надання дозволу на проведення обшуку з метою відшукання та вилучення документів.

Схожа позиція міститься у постанові колегії суддів Другої судової палати ККС ВС від 19 квітня 2018 року у справа № 761/24177/15 (провадження № 51-1572км18).

6) Ухвала слідчого судді, якою відмовлено в задоволенні заяви про відвід слідчого, не підлягає окремому оскарженню в апеляційному порядку.

Про це зазначено в ухвалі колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 5 березня 2018 року у справі № 199/232/18 (провадження № 51-4512ск18), де зазначено, що частиною 3 ст. 392 КПК встановлено, що в апеляційному порядку можуть бути оскаржені ухвали слідчого судді у випадках, передбачених цим Кодексом. До того ж, у ст. 309 вказаного Кодексу визначено вичерпний перелік ухвал слідчого судді, які можуть бути оскаржені в апеляційному порядку під час досудового розслідування.

В силу ч. 4 ст. 399 КПК суддя-доповідач відмовляє у відкритті провадження, якщо апеляційна скарга подана на судові рішення, яке не підлягає оскарженню в апеляційному порядку. Тому суд апеляційної інстанції, встановивши, що ухвала слідчого судді оскарженню не підлягає, діяв відповідно до вимог кримінального процесуального закону.

Крім того, зазначена ухвала слідчого судді, якою відмовлено у задоволенні заяви про відвід слідчого, зважаючи на приписи ст. 424 КПК й положення п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України оскарженню у касаційному порядку не підлягає, а відтак, не може бути предметом перевірки суду касаційної інстанції.

7) Перегляд за нововиявленими обставинами ухвал слідчого судді, а також рішень суду апеляційної інстанції щодо таких ухвал кримінальним процесуальним законодавством не передбачений.

Такий висновок сформульовано в постанові об'єднаної палати ККС ВС від 03 лютого 2020 року у справі № 522/14170/17 (провадження № 51-1836кмо19), де наголошено, що процедура перегляду за нововиявленими обставинами має застосовуватися до тих судових рішень, якими завершено кримінальне провадження по суті та які, власне, й породжують певні кримінально-правові наслідки або констатують відсутність підстав для настання таких наслідків (вирок, ухвала про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру, судові рішення судів апеляційної та касаційної інстанції щодо таких рішень).

При цьому, як звернув увагу Верховний Суд, відсутність можливості перегляду за нововиявленими обставинами рішень слідчих суддів, ухвалених під час досудового розслідування, цілком компенсується іншими процесуальними механізмами (наприклад, необхідністю періодично переглядати обґрунтованість подальшого застосування запобіжного заходу, можливість подати слідчому судді клопотання про скасування чи зміну такого заходу, можливістю апеляційного оскарження окремих ухвал слідчого судді, можливістю заявити заперечення щодо законності ухвал слідчого судді в підготовчому судовому засіданні чи на стадії судового розгляду тощо).

4. Суб'єкти реалізації права на апеляційне оскарження ухвал слідчих суддів

Доступ до правосуддя є одним із основоположних принципів верховенства права, гарантованим Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 55, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України, ст. 7, ч. 6 ст. 9, ст. 24 КПК).

Право особи на апеляційне оскарження спрямоване насамперед на реалізацію передбаченого у ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод права на справедливий суд. Забезпечення такого права є однією з важливих гарантій ухвалення правосудного рішення у кримінальному провадженні.

ЄСПЛ в своїх рішеннях неодноразово зазначав, що право на справедливий судовий розгляд, одним з аспектів якого є право доступу до суду (див. *Golder v. the United Kingdom*, рішення від 21 лютого 1975 року, параграф 36; *Перетяка та Шереметьєв проти України*, рішення від 20 червня 2011 року, параграф 33), не є абсолютним, воно може бути обмеженим, особливо щодо умов прийнятності скарги. Тим не менше, право доступу до суду не може бути обмежено таким чином або у такій мірі, що буде порушена сама його сутність. Ці обмеження повинні мати законну мету та бути пропорційними між використаними засобами та досягнутими цілями (див. *the Guérin v. France*, рішення від 29 липня 1998 року, параграф 37). Про це зазначено у **постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 5 липня 2022 року у справі № 757/27041/21-к (провадження № 51-3781км21)**.

В офіційному тлумаченні ч. 2 ст. 55 Конституції України, викладеному в Рішенні Конституційного Суду України від 14 грудня 2011 року № 19-рп/2011, зазначено, що реалізація конституційного права на оскарження в суді будь-яких рішень, дій чи бездіяльності всіх органів влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб забезпечується в порядку, визначеному процесуальним законом.

Відповідно до положень ст. 24 КПК кожному гарантується право на оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності суду, слідчого судді, прокурора, слідчого, а також на перегляд вироку, ухвали суду, що стосується його прав, свобод, законних інтересів, судом вищого рівня в порядку, передбаченому цим Кодексом. Оскарження ухвал слідчого судді під час досудового розслідування регламентовано параграфом 2 глави 26 КПК.

Однією з характерних рис апеляційного провадження є широка свобода оскарження. Складовою частиною цієї гарантії виступає законодавчо визначене коло учасників кримінального провадження, які, реалізуючи своє диспозитивне право, ініціюють провадження в суді апеляційної інстанції. Водночас, як показує аналіз наукових джерел і практики правозастосування, низка питань стосовно суб'єктів апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів залишаються дискусійними як у теорії, так і у прикладному правозастосуванні.

Передусім звертає на себе увагу той факт, що у ст. 309 КПК наводиться перелік ухвал слідчого судді, які підлягають оскарженню, але не зазначається чітко хто саме має таке право. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність

звернення до ст. 393 КПК, яка визначає учасників кримінального провадження, наділених правом на оскарження.

Отже, наведений законодавчий підхід призводить до неоднакового застосування норм кримінального процесуального закону, що, звичайно, впливає на ефективність кримінального провадження.

Як свідчить аналіз практики ККС ВС, для вирішення питання, чи має право особа звертатись з апеляційною скаргою на ухвалу слідчого судді, необхідно враховувати:

- наявність процесуального статусу в особи, яка звертається з апеляційною скаргою;
- чи стосується оскаржувана ухвала прав, свобод, інших інтересів особи, яка звертається з апеляційною скаргою;
- з'ясування змісту об'єктивного та суб'єктивного інтересу учасника кримінального провадження як суб'єкта апеляційного оскарження ухвал слідчого судді тощо.

На найбільш актуальних правових позиціях ККС ВС варто зупинитися детальніше:

1) Сторони кримінального провадження як суб'єкти апеляційного оскарження ухвали слідчого судді:

- ✓ Сторони кримінального провадження мають право оскаржувати в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді про зміну підозрюваному обраного запобіжного заходу у випадку, якщо застосування такого запобіжного заходу або відмова в його застосуванні підлягають апеляційному оскарженню відповідно до ч. 1 ст. 309 КПК.

Такий висновок сформульовано у постанові Першої судової палати ККС ВС від 17 травня 2021 року у справі № 335/9520/19 (провадження № 51-2755км20).

Як неодноразово наголошував Верховний Суд, ст. 129 Конституції України гарантує право на апеляційний перегляд справи, а не кожного окремого судового рішення в межах кримінального провадження, у відповідності з чим КПК визначає, в яких випадках і які рішення слідчих суддів, судів першої інстанції підлягають перегляду в апеляційному порядку (див., наприклад, постанову Верховного Суду від 4 квітня 2019 року у справі № 494/6/18 (провадження № 51-9701км18)). У постановах ККС ВС від 17 жовтня 2018 року у справі № 646/5552/17 (провадження № 51-3065км18) та від 28 лютого 2019 року у справі № 161/4229/18 (провадження № 51-6433км18), які стосувалися права на апеляційне оскарження ухвал слідчих суддів, Верховний Суд підкреслив, що норми Конституції України та кримінального процесуального закону

беззастережно гарантують право на апеляційне оскарження лише судового рішення, постановленого за наслідком розгляду справи (кримінального провадження в суді першої інстанції) по суті, а не всіх судових рішень у межах цієї справи (провадження).

- ✓ Потерпілий, його законний представник чи представник мають право оскаржити в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді, якщо така ухвала стосується прав, свобод та інтересів потерпілого.

Про це зазначено у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 10 липня 2023 року у справі № 522/7836/21 (провадження № 51-2328км22). Зокрема, Суд звернув увагу на частину 1 ст. 55 КПК, яка передбачає, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди.

Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого. Потерпілому вручається пам'ятка про процесуальні права та обов'язки особою, яка прийняла заяву про вчинення кримінального правопорушення (ч. 2 ст. 55 КПК).

Згідно з ч. 1 ст. 310 КПК оскарження ухвал слідчого судді здійснюється в апеляційному порядку.

Статтею 393 КПК визначено перелік осіб, які мають право подати апеляційну скаргу.

Так, п. 7 ч. 1 зазначеної статті регламентовано, що апеляційну скаргу має право подати потерпілий або його законний представник чи представник у частині, що стосується інтересів потерпілого, але в межах вимог, заявлених ними в суді першої інстанції.

Подібна позиція міститься у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 22 червня 2023 року у справі № 755/11759/22 (провадження № 51-1838км23), де зазначено, що оскільки ухвала слідчого судді, якою відмовлено у задоволенні клопотання прокурора про накладення арешту на майно, стосується прав та інтересів потерпілого, тому як він, так і його представник мають право подати апеляційну скаргу на зазначену ухвалу.

- ✓ Потерпілий або його законний представник чи представник не є особами, які мають право оскаржити в апеляційному порядку постановлену на стадії досудового розслідування ухвалу слідчого судді про скасування повідомлення про підозру.

Такий висновок сформульовано у постанові об'єднаної палати ККС ВС від 04 жовтня 2021 року у справі № 756/10189/20 (провадження № 51-517кмо21), де Суд звернув увагу, що законодавчо не визначено право потерпілого, його законного представника чи представника оскаржити в апеляційному порядку

постановлене слідчим суддею судове рішення про скасування повідомлення про підозру. Про відсутність у потерпілого або його законного представника чи представника права на апеляційне оскарження ухвали слідчого судді постановленої за результатом розгляду скарги про скасування повідомлення про підозру, свідчать і положення п. 10 ч. 1 ст. 303 КПК. Так, відповідно до згаданих вимог, законодавець надав право оскарження повідомлення про підозру лише самому підозрюваному, його захиснику чи законному представнику, таким чином визначивши коло осіб, інтересів яких це стосується. Відсутність у потерпілого або його законного представника чи представника права оскарження повідомлення про підозру свідчить і про відсутність можливості оскаржити рішення слідчого судді в апеляційному порядку.

2) «Інші особи» як суб'єкти оскарження ухвали слідчого судді.

Згідно з п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про арешт майна підлягає апеляційному оскарженню. При цьому кримінальним процесуальним законом не встановлено вичерпного переліку осіб – суб'єктів права на апеляційне оскарження цієї ухвали, а в п. 10 ст. 393 КПК вказано, що апеляційну скаргу мають право подати інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом.

Верховний Суд України в постанові від 14 вересня 2017 року у справі № 5-162кс(15)17 зробив висновок про те, що, незалежно від використаної законодавчої техніки («третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт», «кожен»), право на апеляційне оскарження, як конституційно гарантована засада судочинства, забезпечує право на звернення до суду вищої інстанції не лише підозрюваному, обвинуваченому, а категорія «інші особи» у розумінні п. 10 ст. 393 КПК охоплює й тих учасників кримінального провадження, прав, свобод чи інтересів яких стосується судове рішення.

Згідно з правовим висновком, викладеним у **постанові Верховного Суду України від 3 березня 2016 року № 5-347кс15**, якщо судове рішення стосується прав, свобод та інтересів особи, остання вправі звернутися до суду вищої інстанції з його оскарженням незалежно від своєї участі в судовому розгляді.

У **постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 31 серпня 2023 року у справі № 642/2431/21 (провадження № 51-501км23)**. Суд звернув увагу на те, що постановляючи ухвалу про закриття апеляційного провадження, суддя-доповідач, пославшись на положення п. 2 ч. 3 ст. 399 КПК, якими передбачено повернення апеляційної скарги, якщо її подала особа, яка не має права подавати апеляційну скаргу, вказав, що страхова компанія не є особою, щодо майна якої вирішується питання про арешт, а її представник не наділений правом на подачу апеляційної скарги на ухвалу слідчого судді згідно з приписами ст. 393 КПК. Свій висновок суддя апеляційного суду обґрунтував тим, що матеріали кримінальних проваджень, на які слідчий суддя наклав арешт, не є майном, щодо якого страхова компанія має хоча б одну із майнових

правомочностей, і відповідно вказані матеріали не стосуються її майнових прав та інтересів.

Однак, суддя суду апеляційної інстанції не дав жодної оцінки доводам, викладеним в апеляційній скарзі представника страхової компанії, про те, що ухвала слідчого судді стосується інтересів страхової компанії, оскільки арешт накладено на кримінальні провадження, у яких потерпілою є ця страхова компанія, котрій завдано збитків, і процес, який мав би повернути викрадене, ухвалою судді місцевого суду фактично заблокований.

- ✓ **Особа, яка за довіреністю володіє транспортним засобом, на який накладено арешт відповідно до ухвали слідчого судді, може оскаржити це рішення до апеляційного суду як третя особа, щодо майна якої вирішується питання про такий арешт.**

Про це вказано у постанові колегії суддів Третьої судової палати ККС ВС від 09 листопада 2020 року у справі № 661/2134/20 (провадження № 51-3449км20) та зазначено, що відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 309 КПК ухвала слідчого судді про арешт майна підлягає апеляційному оскарженню. При цьому КПК не встановлено чіткого переліку осіб - суб'єктів права на апеляційне оскарження цієї ухвали, а в п. 10 ст. 393 КПК вказано, що апеляційну скаргу мають право подати інші особи у випадках, передбачених цим Кодексом.

Одним із учасників кримінального провадження є третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт (п.п. 25, 26 ч. 1 ст. 3 КПК). У ст. 64-2 КПК визначається зміст і процесуальний статус третьої особи, щодо майна якої вирішується питання про арешт, якою може бути будь-яка фізична або юридична особи. Водночас, в останньому абзаці ч. 7 ст. 173 КПК передбачено, що треті особи мають право оскаржити судові рішення щодо арешту майна.

- ✓ **Зацікавлена особа, яка оскаржує в апеляційному порядку ухвалу слідчого судді про тимчасовий доступ до речей і документів, має довести, що ця ухвала перешкоджає їй здійснювати свою діяльність, та надати відповідні докази.**

Такий висновок сформульовано у постанові колегії суддів Першої судової палати ККС ВС від 8 травня 2018 року у справі № 521/2151/17 (провадження № 51-2596км18), де Верховний Суд наголосив, що вираз в п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК «позбавляються можливості здійснювати свою діяльність» стосується діяльності, яка вже здійснюється або здійснення якої заплановано у рамках поточної діяльності, а не гіпотетичних ситуацій, які можуть виникнути в майбутньому.

Зокрема, Суд вказав, що зацікавлена особа, яка оскаржує в апеляційному порядку ухвалу про тимчасовий доступ до речей і документів, має довести, що ця ухвала є предметом апеляційного оскарження в значенні п. 10 ч. 1 ст. 309 КПК. Отже, питання про те, чи є ухвала такою, що перешкоджає зацікавленій

особі здійснювати свою діяльність, є питанням прийнятності апеляційної скарги, яке вирішується судом на стадії відкриття провадження. Тому зацікавлена особа на цій стадії має довести прийнятність апеляційної скарги, тобто надати *prima facie* докази тим обставинам, які є суттєвими для вирішення, чи може бути ухвала слідчого судді оскаржена в апеляційному порядку.

Хоча надання таких доказів не виключає можливості того, що - у разі відкриття провадження і проведення змагального розгляду - ці доводи будуть спростовані іншою стороною, однак вже на стадії відкриття мають давати судді підстави вважати, що, якщо докази не будуть спростовані під час апеляційного розгляду, ухвала слідчого судді є такою, що перешкоджає нормальній діяльності господарюючого суб'єкта.

Огляд судової практики Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду щодо особливостей апеляційного оскарження ухвал слідчих суддів / Упоряд.: заступник голови Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Н. О. Антонюк, науковий консультант Першої судової палати Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду Ю. А. Ліхолєтова. Київ, 2023. – 52 с.

Застереження: видання містить короткий огляд судових рішень Касаційного кримінального суду у складі Верховного Суду. У кожному з рішень викладено лише основний висновок щодо правового питання, яке виникло у справі. Для правильного розуміння висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним у Єдиному державному реєстрі судових рішень.

Стежте за нами онлайн

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua